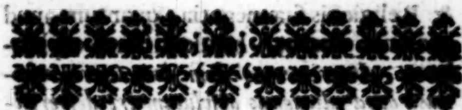
Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI *APOLOGETICUS* ET AD SCAPULAM *LIBER*.

Accessit

M. MINUCII FELICIS OCTAVIUS.

Quid Tertulliano *eruditius, quid acutius?* Apologeticus *ejus,* & contra Gentes Libri, *cunctam seculi obtinent Disciplinam.* S. Hieron. Epist. ad Magnum.

CANTABRIGIÆ,
Ex Officina *Joan. Hayes,* Almæ Academiæ Typographi. 1686.
Impensis *Henr. Dickinson* & *Rich. Green,* Bibliopol. *Cantabr.*

AD LECTOREM.

ANNI *jam aliquot elapsi sunt,* Erudite Lector, *ex quo* Apologiarum *συλλογὴν* (*quotquot temporum injuriâ interceptæ non sunt*) *à viris pietate atque eruditione præstantibus pro causâ* Christianorum, *tam* Græcè *quàm* Latinè, *Scriptarum* (*collectis undique & inter se collatis optimis, antiquissimísque Editionibus*) *in lucem emittere mecum statueram: Opus, quod sciam, uno Volumine hucusque ineditum; & quod Orbi litterato non ingratum fore, sperandum est.* Neque enim (*ut* Desiderii Heraldi *verbis utar*) ex omnibus Antiquitatis monumentis ulla extant, unde tantam de Veteris Ecclesiæ statû, disciplinâ, moribus, cognitionem percipere possis, quantam ex Apologeticis Libris; in quibus non solùm calumnias, quibus Christianum nomen lacerabatur, Fideles diluebant; sed

& Religionis suæ negotia, quantum apud profanos licebat, luculentissimè explicabant. *Interim verò dum huic Operi instamus, quod aliquando absolutum iri desperandum non est, si Deus Opt. Max. vitam nobis & otium concesserit*; Q. Septimii Florentis Tertulliani Apologeticum, *aureolum quidem Libellum, (quippe qui magnâ quâdam eruditionis copiâ refertus sit, &* cunctam seculi disciplinam, *quod erat* B. Hieronymi *judicium, contineat) prelo subjicere visum est : utpote in quo ea tractantur, quæ digna sunt ut, nunc quoque dierum, omnibus inculcentur. Homines enim non ita pridem è Nobis egressi sunt, (ἀλλ' ὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, ut inquit* Sanctus ille Apostolus & Evangelista ;) *nec indiserti quidem, nec indocti, qui in omnibus circulis dicere minimè dubitârunt, illos qui primis temporibus amplexi sunt Veritatem Evangelii, perduelles ideò non fuisse, non quòd* Imperii Romani *statum evertere noluerunt ; sed quia numero & animis impares, hanc eversionem efficere minimè potuerunt. Inclemens certè dictum, nec minùs malitiosum, quàm falsum ; cui refellendo, nullum è Veteris Ecclesiæ monumentis magis idoneum esse videbatur, quàm* Tertulliani Apologeticus : *dignus sanè Liber, quem tam eruditionis cupidi, quàm pacis publicæ studiosi* nocturnâ diurnâque manu versent : *In quo convitia*

hæc,

hæc, ut & multa alia, quæ in Patres nostros jacta fuerant, eo modo contusa sunt & obtrita, ut mirum sit ullos jam restare, præsertim inter Christianos, *qui approbria hæc Veteribus denuò ingerant; cùm ipsos eorum hostes jam tum puduerit, tam & iniquè agere, & impudenter loqui. Fatendum quidem est, Patres nostros, qui primi cœperunt agnoscere & profiteri Nomen* Christi, *indignis modis acceptos fuisse à Principibus* Romanis; *quòd scilicet malis persuasionibus inducti, ideò eos antelucanis horis inter se convenire crederent, ut occulta consilia contra Rempublicam inirent, & Principum jura minuere studerent. Sed quod haud mediocre nobis solatium affert, allatas has criminationes non minùs luculenter diluebant Veteres, quàm ab infensissimis Religionis Christianæ hostibus malitiosè fictæ fuerant & commentæ. Et hæc semper fuit Nostrorum gloria, quòd* nullis injuriis tam irritari potuerint, ut in Principes, licèt indignissimè ab eis vexarentur, hostili animo essent; aut ullis adversùs eos conjurationibus assentirentur; *etsi eâ multitudine septi essent, ut facilè possent conficere, quod in hoc genere secum statuissent. Vera esse hæc, & vel luce clariora, cuivis hunc* Apologeticum *evolventi patebit. Ubi* Ecclesia Christiana Tertulliani *ore profitetur*, precari se semper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis pro-

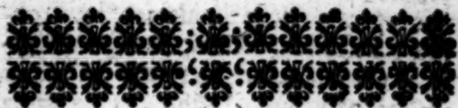
prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, Orbem quietum, & quæcunque hominis, & Cæsaris vota sunt. *Hinc est, quòd tantâ confidentiâ gloriatur,* Albinianos *nunquam, aut* Nigrianos, *vel* Cassianos *inventos fuisse* Christianos; *utpote qui scirent Imperatorem* à Deo constitutum, hominem à Deo secundum, post Deum primum, &, quidquid est, à Deo consecutum, & solo Deo minorem. *Denique, si hostes exertos agere, & Læsi vicem referre voluissent* Christiani; *ne illis numerorum & copiarum vim defuisse dicerent posteri, hæc literis consignavit.* Hesterni (*inquit*) sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, Senatum, forum. Sola vobis relinquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus, etiam impares copiis, qui tam libenter trucidamur, si non apud istam disciplinam magis occidi liceret, quàm occidere? *Hanc fuisse veteris Ecclesiæ doctrinam, hanc Majorum nostrorum, erga Imperatores,* Christi *nomen nondum professos, observantiam, palàm est. Quæ, si omnibus nunc dierum, ut olim illis, cordi esset; non videremus Principum jura imminuta, & labefacta; facesseret à nobis longè omnis factionum, & conjurationum metus; Regibus fidem*

fidem debitam, & obsequium præstaremus; & illi denique Paternâ (quod faciunt) benevolentiâ nos complecterentur. Horum præceptorum Magistrum, *(quod nomen olim* Nostro *imposuit sanctus Martyr* Cyprianus) Tertullianum *scilicèt, in manus Tibi damus,* Erudite Lector. *In quo accurando quid à nobis præstitum sit, paucis accipe: Contulimus* Rigaltii & De-la-Cerdæ *Editiones cum illâ* Desiderii Heraldi, *quæ prodiit* Lutetiæ Parisiorum *anno* 1613. *Quâ collatione facta,* Heraldianum *exemplar (quòd cum duobus optimis MS Codicibus collatum fuerat; quorum alterum* Puteani *fratres, alterum* Jacobus Bongarsius *utendum ei dederat;) castigatius fuisse comperimus. Hoc igitur, summâ, quâ potuimus, curâ expressum, Tibi exhibemus. Capitum argumenta addidimus, ex Edit.* De-la-Cerdæ *exscripta; unde etiam* ad Scapulam Libellum *descripsimus. Accessit præterea* M. Felicis Octavius, *ut ab eodem* Heraldo *editus fuerat, cum* Oxoniensi, & Jacobi Ouzelii, *Editionibus collatus; cui* Fr. Balduini Præfationem *fœdissimis mendis, quibus scatebat, expurgatam præmisimus. Tu verò,* Lector Benevole, *Operam hanc nostram æqui boni consule, & Vale.*

Ad Lectorem.

Alexandri [illegible], & aliorum [illegible] Martyrum (quod fecimus) [illegible] [illegible] completam [illegible] Martyrum, (quod nomen [illegible] Nostro [illegible] Catholici [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible]

[illegible] a [illegible] Cerda [illegible] Desiderii Heraldi [illegible] Parisiorum anno 1615. [illegible] Heraldinum exemplar (quod [illegible] ex [illegible] MS. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Caput [illegible] [illegible] D. la Cerda [illegible] ad [illegible] Libellum [illegible] M. Felix Octavius, ut [illegible] Octavii. [illegible] [illegible] F. Balduini [illegible] [illegible] Lector [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], et Vale.

Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTULLIANI

APOLOGETICUS.

CAP. I.

Quòd Religio Christiana damnanda non sit, nisi qualis priùs intelligatur.

SI non licet vobis, Romani Imperii Antistites, in aperto, & edito ipso ferè vertice civitatis præsidentibus ad judicandum, palàm dispicere, & coram examinare, quid sit liquido in caussa Christianorum; Si ad hanc solam speciem auctoritas vestra de justitiæ diligentia in publico aut timet, aut erubescit inquirere; si denique, quod

proximè accidit, domesticis judiciis nimis operata sectæ hujus infestatio obstruit defensioni: liceat veritati vel occulta via tacitarum literarum ad aures vestras pervenire. Nihil illa de causa sua deprecatur, quia nec de conditione miratur. scit se peregrinam in terris agere; inter extraneos facile inimicos invenire. Cæterum genus, sedem, spem, gratiam, dignitatem in cœlis habere. Unum gestit interdum, ne ignorata damnetur. Quid hic deperit legibus in suo regno dominantibus, si audiatur? An hoc magis gloriabitur potestas earum, quo etiam auditam damnabunt veritatem? Cæterum inauditam si damnent, præter invidiam iniquitatis, etiam suspicionem merebuntur alicujus conscientiæ, nolentes audire, quod auditum damnare non possint. Hanc itaque primam causam apud vos collocamus iniquitatis odii erga nomen Christianum. Quam iniquitatem idem titulus & onerat, & revincit, qui videtur excusare, ignorantia scilicet. Quid enim iniquius, quàm ut oderint homines quod ignorant, etiam si res meretur odium? Tunc etenim meretur, cum cognoscitur an mereatur. Vacante autem meriti notitia, unde odii justitia defenditur?

ditur? quæ non de eventu, sed de conscientia probanda est. Cùm ergo propterea oderint homines, quia ignorant quale sit, quod oderunt, cur non liceat ejusmodi illud esse, quod non debeant odisse? Ita utrumque ex alterutro redarguimus, & ignorare illos, dum oderunt, & injustè odisse, dum ignorant. Testimonium ignorantiæ est, quæ, iniquitatem dum excusat, condemnat, cùm omnes, qui retro oderant, quia ignorabant quale sit quod oderant, simul desinunt ignorare, cessant & odisse. Ex his fiunt Christiani utique de comperto, & incipiunt odisse, quod fuerant, & profiteri quod oderant, & sunt tanti, quanti & denotantur. Obsessam vociferantur civitatem; in agris, in castellis, in insulis Christianos; omnem sexum, ætatem, conditionem, & dignitatem transgredi ad hoc nomen quasi detrimento moerent: nec tamen hoc ipso modo ad æstimationem alicujus latentis boni promovent animos. Non licet rectius suspicari, non libet propius experiri. hic tantum curiositas humana torpescit. amant ignorare, cum alii gaudeant cognovisse. Quanto magis hos Anacharsis denotasset imprudentes de prudentibus judic[illegible]ntes, quàm immusi-

cos de muſicis? malunt neſcire, quia jam oderunt. adeo quod neſciunt, præjudicant id eſſe, quod ſi ſciant, odiſſe non poterant; quando ſi nullum odii debitum deprehendatur, optimum utique ſit deſinere injuſte odiſſe: ſi vero de merito conſtet, non modo nihil odii detrahatur, ſed amplius acquiratur ad perſeverantiam, etiam juſtitiæ ipſius auctoritate. Sed non ideo, inquit, bonum, quia multos convertit; quanti enim ad malum performantur? quanti transfugæ in perverſum? quis negat? tamen quod verè malum eſt, ne ipſi quidem, quos rapit, defendere pro bono audent. Omne malum aut timore, aut pudore natura perfudit. Denique malefici geſtiunt latere, devitant apparere, trepidant deprehenſi, negant accuſati, ne torti quidem facilè, aut ſemper confitentur. certè condemnati mœrent. dinumerant in ſemetipſos. mentis malæ impetus vel fato, vel aſtris imputant; nolunt enim ſuum eſſe, quia malum agnoſcunt. Chriſtianus verò quid ſimile? neminem pudet, neminem pœnitet, niſi planè retro non fuiſſe. Si denotatur, gloriatur; ſi accuſatur, non defendit. Interrogatus, vel ultro confitetur; damnatus, gratias agit. Quid hoc mali eſt, quod

quod naturalia mali non habet? timorem, pudorem, tergiverſationem, pœnitentiam, deplorationem. Quid hoc mali eſt, cujus reus gaudet? cujus accuſatio votum eſt, & pœna felicitas? non potes dementiam dicere, qui revinceris ignorare.

CAP. II.

Perverſitas quæ in damnandis & abſolvendis Chriſtianis obſervatur.

SI certum eſt denique nos nocentiſſimos eſſe, cur à vobis ipſis aliter tractamur, quàm pares noſtri, id eſt, cæteri nocentes, cum ejuſdem noxæ eadem tractatio deberet intervenire? Quodcunque dicimur, cum alii dicuntur, & proprio ore, & mercenaria advocatione utuntur ad innocentiæ ſuæ commendationem. reſpondendi, altercandi facultas patet: quando nec liceat indefenſos, & inauditos omnino damnari. Sed Chriſtianis ſolis nihil permittitur loqui, quod cauſam purget, quod veritatem defendat, quod judicem non faciat injuſtum: ſed illud ſolum expectatur, quod odio publico neceſſarium eſt, confeſſio nominis, non examinatio criminis: quando ſi de aliquo nocente

cognoſcitis, non ſtatim confeſſo eo nomen homicidæ, vel ſacrilegi, vel inceſti, vel publici hoſtis (ut de noſtris elogiis loquar) contenti ſitis ad pronuntiandum, niſi & conſequentia exigatis, qualitatem facti, locum, modum, tempus, conſcios, ſocios. De nobis nihil tale, cum æque extorquere oporteret quodcunque falsò jactatur; quot quiſque jam infanticidia deguſtaſſet; quot inceſta contenebraſſet; qui coci; qui canes affuiſſent. O quanta illius præſidis gloria, ſi eruiſſet aliquem, qui centum jam infantes comediſſet. Atqui invenimus inquiſitionem quoque in nos prohibitam. Plinius enim Secundus, cum provinciam regeret, damnatis quibuſdam Chriſtianis, quibuſdam gradu pulſis, ipſa tamen multitudine perturbatus, quid de cætero ageret conſuluit tunc Trajanum imperatorem, allegans præter obſtinationem non ſacrificandi, nihil aliud ſe de ſacramentis eorum comperiſſe, quam cœtus antelucanos ad canendum Chriſto & Deo, & ad confœderandam diſciplinam, homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, & cætera ſcelera prohibentes. Tunc Trajanus reſcripſit, hoc genus inquirendos quidem non eſſe, oblatos vero

puniri

puniri oportere. O sententiam necessitate confusam! negat inquirendos, ut innocentes, & mandat puniri, ut nocentes. Parcit, & sævit; dissimulat, & animadvertit. Quid temetipsum censura circumvenis? Si damnas, cur non & inquiris? Si non inquiris, cur non & absolvis? Latronibus vestigandis per universas provincias militaris statio sortitur. In reos majestatis, & publicos hostes omnis homo miles est: ad socios, ad conscios inquisitio usque extenditur. Solum Christianum inquiri non licet; offerri licet; quasi aliud esset actura inquisitio, quam oblationem. Damnatis ergo oblatum, quem nemo voluit requisitum; qui puto jam non meruit ideo pœnam, quia nocens est, sed quia non requirendus, inventus est. Itaque nec in illo ex forma malorum judicandorum agitis erga nos, quod cæteris negantibus adhibetis tormenta ad confitendum, solis Christianis ad negandum; cum si malum esset, nos quidem negaremus, vos verò confiteri tormentis compelleretis. Neque enim ideo non putaretis requirenda quæstionibus scelera, quia certi essetis admitti ea ex nominis confessione, qui hodie de confesso homicida, scientes homicidium quid sit, nihilominus

nus ordinem extorquetis admissi: Quo perversius, cum præsumatis de sceleribus nostris ex nominis confessione, cogitis tormentis de confessione decedere, ut negantes nomen, pariter utique negemus & scelera, de quibus ex confessione nominis præsumpseratis. Sed, opinor, non vultis nos perire, quos pessimos creditis. Sic enim soletis; dicere homicidæ, nega: laniari jubere sacrilegum, si confiteri perseveraverit. Si non ita agitis circa nos nocentes, ergo nos innocentissimos judicatis, cum quasi innocentissimos non vultis in ea confessione perseverare, quam necessitate, non justitia damnandam à vobis sciatis. Vociferatur homo, Christianus sum. quod est, dicit: tu vis audire quod non est. Veritatis extorquendæ præsides de nobis solis mendacium elaboratis audire. Hoc sum, inquit, quod quæris, an sim. Quid me torques in perversum? confiteor, & torques: quid faceres, si negarem? Planè aliis negantibus non facile fidem accommodatis. nobis, si negaverimus, statim creditis. Suspecta sit vobis ista perversitas, ne qua vis lateat in occulto, quæ vos adversus formam, adversus naturam judicandi, contra ipsas quoque leges ministret.

Nisi

Nisi enim fallor, leges malos erui jubent, non abscondi: confessos damnari præscribunt, non absolvi. Hoc Senatusconsulta, hoc principum mandata definiunt; hoc imperium, cujus ministri estis. Civilis, non tyrannica dominatio est. Apud tyrannos enim tormenta etiam pro poena adhibebantur: apud vos soli quæstioni temperatur. vestram illis servate legem usque ad confessionem necessariam. Et jam si confessione præveniantur, vacabunt: sententia opus est: debito poenæ nocens expungendus est, non eximendus. denique nemo illum gestit absolvere. non licet hoc velle. Ideo nec cogitur quisquam negare. Christianum hominem omnium scelerum reum, deorum, imperatorum, legum, morum, naturæ totius inimicum existimas, & cogis negare, ut absolvas, quem non poteris absolvere, nisi negaverit. Prævaricaris in leges. Vis ergo neget se nocentem, ut eum facias innocentem; & quidem invitum jam, nec de præterito reum. unde ista perversitas? ut etiam illud non recogitetis, sponte confesso magis credendum esse, quàm per vim neganti; vel ne compulsus negare, non ex fide negarit; & absolutus, ibidem post tribunal de vestra rideat

æmulatione iterum Christianus. Cum igitur in omnibus nos aliter disponitis, quàm cæteros nocentes, id unum contendendo, ut de eo nomine excludamur (excludimur enim, si facimus, quæ faciunt non Christiani) intelligere potestis, non scelus aliquod in causa esse, sed nomen, quod quædam ratio æmulæ operationis insequitur, hoc primum agens ut homines nolint scire pro certo, quod se nescire pro certo sciunt. Ideo & credunt de nobis quæ non probantur, & nolunt inquiri, ne probentur non esse, quæ malunt credidisse, ut nomen illius æmulæ rationis inimicum, præsumptis non probatis criminibus de sua sola confessione damnetur. Ideo torquemur confitentes, & punimur perseverantes, & absolvimur negantes, quia nominis prælium est. Denique quid de tabella recitatis illum Christianum, cur non & homicidam? Si homicida Christianus, cur non & incestus? vel quodcunque aliud esse nos creditis? In nobis solis pudet, aut piget ipsis nominibus scelerum pronuntiare. Christianus, si nullius criminis reus est, nomen valdè infestum, si solius nominis crimen est.

CAP.

CAP. III.

Titulus Christianitatis odiosus, id late probat.

QUid? quod ita plerique clausis oculis in odium ejus impingunt, ut bonum alicui testimonium ferentes, admisceant nominis exprobrationem. Bonus vir Caius Seius, tantum quod Christianus. Item alius. Ego Lucium sapientem virum repente factum Christianum. nemo retractat, ne ideo bonus Caius, & prudens Lucius, quia Christianus: aut ideo Christianus, quia prudens, & bonus? Laudant, quæ sciunt; vituperant, quæ ignorant: & id, quod sciunt, eo quod ignorant, corrumpunt, cum sit justius occulta de manifestis præjudicare, quam manifesta de occultis prædamnare. Alii, quos retro ante hoc nomen vagos, viles, improbos noverant, ex ipso denotant, quod laudant: cæcitate odii in suffragium impingunt. Quæ mulier, quàm lasciva, quàm festiva. Qui juvenis, quàm Lucius; quàm amasius: facti sunt Christiani. Ita nomen emendationi imputatur. Nonnulli etiam de utilitalibus suis cum odio isto paciscuntur, contenti injuria, dum ne domi habeant quod oderunt,

runt. Uxorem jam pudicam maritus jam non zelotypus; filium subjectum pater retro patiens abdicavit. servum jam fidelem dominus olim mitis ab oculis relegavit. Ut quisque hoc nomine emendatur, offendit. Tanti non est bonum, quanti est odium Christianorum. nunc igitur, si nominis odium est, quis nominum reatus? quæ accusatio vocabulorum? nisi aut barbarum sonat aliqua vox nominis, aut infaustum, aut maledicum, aut impudicum. Christianus verò, quantum interpretatio est, de unctione deducitur. Sed & cum perperam Chrestianus pronuntiatur à vobis, (nam nec nominis est notitia penes vos,) de suavitate, vel benignitate compositum est. oditur itaque in hominibus innocuis etiam nomen innocuum. At enim secta oditur in nomine utique sui authoris. Quid novi, si aliqua disciplina de magistro cognomentum sectatoribus suis inducit? nonne philosophi de auctoribus suis nuncupantur Platonici, Epicurei, Pythagorici? etiam à locis conventiculorum, & stationum suarum Stoici, Academici? Neque Medici ab Erasistrato, & Grammatici ab Aristarcho, Coci etiam ab Apicio? nec tamen quemquam offendit professio.

ſio nominis cum inſtitutione tranſmiſſa ab inſtitutore. planè ſi qui probavit malam ſectam, & ita malum & auctorem, is probabit & nomen malum dignum odio de reatu ſectæ, & auctoris. Ideóque ante odium nominis competebat prius de auctore ſectam recognoſcere, vel auctorem de ſecta. At nunc utriuſque inquiſitione, & agnitione neglecta, nomen detinetur, nomen expugnatur. & ignotam ſectam, ignotum & auctorem vox ſola prædamnat, quia nominantur, non quia revincuntur.

CAP. IV.

Quod leges Principum, & Senatus-conſulta nonnunquam errare poſſunt, atque adeò repurgari.

ATque adeo quaſi præfatus hæc ad ſugillandam odii erga nos publici iniquitatem, jam de cauſa innocentiæ conſiſtam, nec tantum refutabo, quæ nobis objiciuntur, ſed etiam in ipſos retorquebo, qui objiciunt; ut ex hoc quoque ſciant omnes in Chriſtianis non eſſe, quæ in ſe neſciunt eſſe; ſimul uti erubeſcant accuſantes, non dico peſſimi optimos, ſed jam, ut volunt, compares ſuos. Reſpondebimus ad ſingula, quæ in occulto admittere dicimur, quæ il-

los palàm admittentes invenimus, in quibus scelesti, in quibus vani, in quibus damnandi, in quibus irridendi deputamur. Sed quoniam, cum ad omnia occurrit veritas nostra, postremo legum obstruitur auctoritas adversus eam, ut aut nihil dicatur retractandum esse post leges, aut ingratis necessitas obsequii præferatur veritati, de legibus prius concurram vobiscum, ut cum tutoribus legum. Jam primum, cum dure definitis dicendo, Non licet esse vos; & hoc sine ullo retractatu humaniore præscribitis, vim profitemini, & iniquam ex arce dominationem; si ideo negatis licere, quia vultis; non quia debuit non licere. quod si quia non debet, ideo non vultis licere, sine dubio id non debet licere, quod malè fit, & utique hoc ipso præjudicatur licere quod bene fit. Si bonum invenero esse, quod lex tua prohibuit, nonne ex illo præjudicio prohibere me non potest, quod si malum esset jure prohiberet? si lex tua erravit, puto ab homine concepta est: neque enim de coelo ruit. Miramini hominem aut errare potuisse in lege condenda, aut resipuisse in reprobanda. Non enim & ipsius Lycurgi leges à Lacedæmoniis emendatæ tantum

auctori

auctori suo doloris incusserunt, ut in secessu inedia de semetipso judicarit? Nónne & vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis totam illam veterem, & squalentem sylvam legum novis principalium rescriptorum, & edictorum securibus truncatis, & cæditis? Nónne vanissimas Papias leges, quæ ante liberos suscipi cogunt, quàm Juliæ matrimonium contrahi, post tantæ auctoritatis senectutem, heri Severus constantissimus principum exclusit? Sed & judicatos in partes secari à creditoribus leges erant. consensu tamen publico crudelitas postea erasa est; & in pudoris notam capitis poena conversa est, bonorum adhibita proscriptione. Suffundere maluit hominis sanguinem, quàm effundere. Quot adhuc vos repurgandæ leges latent, quas neque annorum numerus, neque conditorum dignitas commendat, sed æquitas sola? & ideo, cum iniquæ recognoscuntur, merito damnantur, licet damnent cum iniquas dicimus, immo si nomen puniunt, etiam stultas. Si verò facta, cur de solo nomine puniunt facta, quæ in aliis de admisso, non de nomine probata defendunt? incestus sum; cur non requirunt? infanticida: cur non extorquent?

quent? In Deos, in Cæsares aliquid committo: cur non audior qui habeo quo purger? nulla lex vetat discuti, quod prohibet admitti: quia neque judex justè ulciscitur, nisi cognoscat admissum esse, quod non licet: neque civis fideliter legi obsequitur: ignorans, quale sit quod ulciscitur lex. Nulla lex sibi soli conscientiam justitiæ suæ debet, sed eis, à quibus obsequium expectat. Cæterum suspecta lex est, quæ probari se non vult: improba autem, si non probata dominetur.

CAP. V.

Imperatores Romani Christianum nomen qui probaverunt; & qui oderint.

UT de origine aliquid retractemus ejusmodi legum; vetus erat decretum, ne qui Deus ab imperatore consecraretur, nisi à senatu probatus. Scit M. Æmilius de Deo suo Alburno. Facit & hoc ad causam nostram, quod apud vos de humano arbitratu divinitas pensitatur. nisi homini Deus placuerit, Deus non erit, homo jam Deo propitius esse debebit. Tiberius ergo, cujus tempore nomen Christianum in seculum introivit, annunciatum sibi ex

Syria

Syria Palæstina, quæ veritatem illius divinitatis revelarat, detulit ad senatum cum prærogativa suffragii sui. Senatus, quia non ipse probaverat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum. Consulite commentarios vestros. illic reperietis primum Neronem in hanc sectam cum maximè Romæ orientem Cæsariano gladio ferocisse. Sed tali dedicatore damnationis nostræ etiam gloriamur. Qui enim scit illum, intelligere potest non nisi grande aliquod bonum à Nerone damnatum. Tentaverat & Domitianus portio Neronis de crudelitate; sed qua & homo, facilè coeptum repressit, restitutis etiam quos relegaverat. tales semper nobis insecutores, injusti, impii, turpes, quos & ipsi damnare consuestis, à quibus damnatos restituere soliti estis. Cæterum de tot exinde principibus ad hodiernum, divinum, humanúmque sapientibus edite aliquem debellatorem Christianorum. At nos contrario edimus protectorem; si literæ Marci Aurelii gravissimi Imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam sitim Christianorum forte militum precationibus impetrato imbri discussam contestatur. Qui sicut

non-

non palam ab ejusmodi hominibus poenam dimovit, ita alio modo palam dispersis, adjecta etiam accusatoribus damnatione, & quidem tetriore. Quales ergo leges istæ, quas adversus nos soli exercent impii, injusti, turpes, truces, vani, dementes? quas Trajanus ex parte frustratus est, vetando inquiri Christianos: quas nullus Hadrianus, quanquam curiositatum omnium explorator, nullus Vespasianus, quanquam Judæorum debellator; nullus Pius, nullus Verus impressit. Facilius utique pessimi ab optimis quibusque ut ab æmulis, quàm à suis sociis eradicandi judicarentur.

CAP. VI.

Quantum à pietate, & majorum suorum legibus, Romani defecerint.

NUnc Religiosissimi legum, & paternorum institutorum protectores, & cultores respondeant velim de sua fide, & honore, & obsequio erga majorum consulta, si à nullo desciverunt? si in nullo exorbitaverunt? si non necessaria, & aptissima quæque disciplinæ obliteraverunt? quonam illæ leges abierunt sumptum, & ambitionem comprimentes?

primentes? quæ centum æra non amplius in cœnam subscribi jubebant, nec amplius quam unam inferri gallinam, & eam non saginatam? quæ patricium, quod decem pondo argenti habuisset, pro magno titulo ambitionis senatu summovebant? quæ theatra stuprandis moribus orientia statim destruebant? quæ dignitatem, & honestorum natalium insignia non temere, nec impune usurpari sinebant? Video enim & centenarias cœnas à centenis jam sestertiis dicendas: & in lances (parum est si senatorum, & non libertinorum vel adhuc flagra rumpentium) argentaria metalla producta. Video & theatra, nec singula satis esse, nec nuda. Nam ne vel hyeme voluptas impudica frigeret, primi Lacedæmonii penulam ludis excogitaverunt. Video & inter matronas, atque prostibulas nullum de habitu discrimen relictum. Circa fœminas quidem etiam illa majorum instituta ceciderunt, quæ modestiæ, quæ sobrietati patrocinabantur, cum aurum nulla norat præter unico digito, quem sponsus oppignerasset pronubo annulo. Cum mulieres usque adeo vino abstinerentur, ut matronam ob resignatos cellæ vinariæ loculos sui inedia necarint.

Sub-

Sub Romulo verò quæ vinum attigerat, impune à Mecenio marito trucidata est. Idcirco & oscula propinquis offerre necessitas erat, ut spiritu judicarentur. Ubi est illa felicitas matrimoniorum de moribus utique prosperata, qua per annos ferme sexcentos ab Urbe condita nulla repudium domus scripsit? nunc in foeminis præ auro nullum leve est membrum: præ vino nullum liberum est osculum. Repudium verò jam & votum est, quasi matrimonii fructus. Etiam circa ipsos Deos vestros quæ prospecte decreverant patres vestri, iidem vos obsequentissimi rescidistis. Liberum patrem cum mysteriis Consules senatus auctoritate non modo urbe, sed universa Italia eliminaverunt. Serapidem, & Isidem, & Harpocratem cum suo Cynocephalo, Capitolio prohibitos inferri, id est, curia Deorum pulsos, Piso, & Gabinius Coss. non utique Christiani, eversis etiam aris eorum abdicaverunt, turpium & otiosarum superstitionum vitia cohibentes. His vos restitutis summam majestatem contulistis. Ubi religio? ubi veneratio majoribus debita à vobis? *habitu, victu, instructu, sensu, ipso denique sermone proavis renuntiastis.* Laudatis semper antiquitatem,

tem, & nove de die vivitis. Per quod ostenditur, dum à bonis majorum institutis deceditis, ea vos retinere, & custodire, quæ non debuistis, cum quæ debuistis, non custoditis. Adhuc quod videmini fidelissime tueri à patribus traditum, in quo principaliter reos transgressionis Christianos destinatis, studium dico Deorum colendorum, de quo maximè erravit antiquitas, licèt Serapidi jam Romano aras restruxeritis; licet Baccho jam Italico furias vestras immolaveritis, suo loco ostendam, proinde despici, & negligi, & destrui à vobis adversus majorum auctoritatem. Nunc enim ad illam occultorum facinorum infamiam respondebo, ut viam mihi ad manifestiora purgem.

CAP. VII.

Inanis est fama, quæ Christianis objicitur.

Dicimur sceleratissimi de sacramento infanticidii, & pabulo inde, & post convivium incesto, quod eversores luminum canes, lenones scilicet, tenebrarum, & libidinum impiarum inverecundia procurent. Dicimur tamen semper, nec vos quod tamdiu dicimur, eruere curatis. Ergo aut eruite, si creditis,

ditis, aut nolite credere, qui non eruistis. De vestra vobis dissimulatione præscribitur, non esse, quod nec ipsi audetis eruere. Longe aliud munus carnifici in Christianos imperatis, non ut dicant quæ faciunt, sed ut negent quod sunt. Census istius disciplinæ, ut jam edidimus, à Tiberio est. Cum odio sui cœpit veritas, simul atque apparuit inimica esse. Tot hostes ejus quot extranei, & quidem proprii, ex æmulatione Judæi; ex concussione milites; ex natura ipsi etiam domestici nostri. Quotidie obsidemur, quotidie prodimur: in ipsis plurimum cœtibus, & congregationibus nostris opprimimur. Quis unquam taliter vagienti infanti supervenit? quis cruenta, ut invenerat, Cyclopum, & Sirenarum ora judici reservavit? quis vel in uxoribus aliqua immunda vestigia deprehendit? quis talia facinora, cum invenisset, celavit, aut vendidit ipsos trahens homines? Si semper latemus, quando proditum est quod admittimus? Imo à quibus prodi potuit? ab ipsis enim reis non utique; cùm vel ex forma omnibus mysteriis silentii fides debeatur. Samothracia, & Eleusinia reticentur. Quanto magis talia, quæ prodita interim etiam humanam animadversionem

versionem provocabunt, dum divina servantur? Si ergo non ipsi proditores sui, sequitur, ut extranei; & unde extraneis notitia? cum semper etiam piæ initiationes arceant profanos, & arbitris caveant, nisi si impii minus metuunt. Natura famæ omnibus nota est. vestrum est, *Fama malum, quo non aliud velocius ullum*. Cur malum fama? quia velox? quia index? an quia plurimum mendax? quæ ne tunc quidem, cum aliquid veri affert, sine mendacii vitio est, detrahens, adjiciens, demutans de veritate. Quid? quod ea illi conditio est, ut non, nisi cum mentitur, perseveret. Et tamdiu vivit, quamdiu non probat. Si quidem ubi probavit, cessat esse, & quasi officio nunciandi functa, rem tradit, & exinde res tenetur, res nominatur, nec quisquam dicit. verbi gratia, hoc Romæ aiunt factum, aut, fama est illum provinciam sortitum: sed, Sortitus est ille provinciam: &, Hoc factum Romæ. Fama nomen incerti locum non habet ubi certum est. An verò famæ credat, nisi inconsideratus? quia sapiens non credit incerto. Omnium est æstimare quantacunque illa ambitione diffusa sit, quantacunque asseveratione constructa. Quod ab uno aliquando principe exorta sit, necesse

necesse est; exinde in traduces linguarum, & aurium serpat. Et ita modici seminis vitium cætera rumoris obscurat, ut nemo recogitet ne primum illud os mendacium seminaverit: quod sæpe fit aut ingenio æmulationis, aut arbitrio suspicionis, aut non nova, sed ingenita quibusdam mentiendi voluptate. Bene autem, quod omnia tempus revelat, testibus etiam vestris proverbiis, atque sententiis, ex dispositione naturæ, quæ ita ordinavit, ut nihil diu lateat, etiam quod fama non distulit. Merito igitur fama tamdiu conscia sola est scelerum Christianorum. Hanc indicem adversus nos profertis, quæ, quod aliquando jactavit, tantóque spatio in opinionem corroboravit, usque adhuc probare non valuit.

CAP. VIII.

Flagitia quibus infamantur, nedum falsa sunt, sed de Christianis incredibilia.

UT fidem naturæ ipsius appellem adversus eos, qui talia credenda esse præsumunt, ecce proponimus horum facinorum mercedem; vitam æternam repromittunt. Credite interim. De hoc enim quæro, an & qui credideris, tanti

habeas

habeas ad eam tali conſcientia pervenire? veni, demerge ferrum in infantem nullius inimicum, nullius reum, omnium filium; vel ſi alterius officium eſt, tu modo aſſiſte morienti homini ante quàm vixit; fugientem animam novam expecta; excipe rudem ſanguinem. Eo panem tuum ſatia: veſcere libenter. Interea diſcumbens dinumera loca, ubi mater, ubi ſoror; nota diligenter, ut cum tenebræ ceciderint caninæ, non erres. Piaculum enim admiſeris, niſi inceſtum feceris. Talia initiatus, & conſignatus vivis in ævum. Cupio reſpondeas, ſi tanti æternitas, aut ſi non, ideo nec credenda. Etiam ſi credideris, nego te velle. Etiam ſi volueris, nego te poſſe. Cur ergo alii poſſint, ſi vos non poteſtis? cur non poſſitis,ſi alii poſſunt? alia nos opinor, natura, Cynopenæ, aut Sciapodes; alii ordines dentium; alii ad inceſtam libidinem nervi. Qui iſta credis de homine, potes & facere: homo es & ipſe, quod & Chriſtianus. Qui non potes facere, non debes credere. Homo eſt enim & Chriſtianus, & quod & tu. Sed ignorantibus ſubjicitur, & imponitur. Nihil enim tale de Chriſtianis aſſeverari ſciebant, obſervandum utique ſibi, & omni vigilantia inve-

ſtigandum. Atque volentibus initiari moris eſt (opinor) prius patrem illum ſacrorum adire, quæ præparanda ſint deſcribere. Tum ille; infans tibi neceſſarius adhuc tener, qui neſciat mortem, qui ſub cultro tuo rideat. Item panis, quo ſanguinis jurulentiam colligas; prætereà candelabra, & lucernæ, & canes aliqui, & offulæ, quæ illos ad everſionem luminum extendant. Ante omnia cum matre, & ſorore tua venire debebis. Quid ſi noluerint, vel nullæ fuerint? quid denique ſingulares Chriſtiani? non erit (opinor) legitimus Chriſtianus niſi frater, aut filius. Quid nunc & ſi iſta omnia ignaris præparantur? Certè poſtea cognoſcunt, & ſuſtinent, & ignoſcunt. Timent plecti, ſi proclament, qui defendi merebuntur; qui etiam ultro perire malint, quam ſub tali conſcientia vivere. Age nunc timeant; cur etiam perſeverant? Sequitur enim ne ultra velis id te eſſe, quod ſi prius ſciſſes, non fuiſſes.

CAP.

CAP. IX.

Quòd quæ Christianis objiciuntur, in sacris ipsorum gentilium, tum in aperto, tum in occulto committantur.

HÆC quo magis refutaverim, à vobis fieri ostendam partim in aperto, & partim in occulto, per quod forsitan & de nobis credidistis. Infantes penes Africam Saturno immolabantur palàm usque ad proconsulatum Tiberii, qui eosdem Sacerdotes in eisdem arboribus templi sui obumbratricibus scelerum, votivis crucibus exposuit, teste militia patriæ nostræ, quæ idipsum munus illi proconsuli functa est. Sed & nunc in occulto perseveratur hoc sacrum facinus. non soli vos contemnunt Christiani, nec ullum scelus in perpetuum eradicatur, aut mores suos aliqui Deus mutat. Cum propriis filiis Saturnus non pepercit, extraneis utique non parcendo perseverabat, quos quidem ipsi parentes sui offerebant, & libentes respondebant, & infantibus blandiebantur, ne lachrymantes immolarentur. Et tamen multum homicidio paricidium differt. Major ætas apud Gallos Mercurio prosecatur. Remitto Tau-

ricas fabulas theatris ſuis. Ecce in illa religioſiſſima urbe Æneadarum piorum eſt Jupiter quidam, quem ludis ſuis humano proluunt ſanguine. Sed beſtiarii, inquitis. Hoc opinor minus quam hominis. An hoc turpius, quod mali hominis? certe tamen de homicidio funditur. O Jovem Chriſtianum, & ſolum Patris Filium de crudelitate. Sed quoniam de infanticidio nihil intereſt, ſacro an arbitrio perpetretur (licet parricidium homicidio interſit) convertar ad populum. Quot vultis ex his circunſtantibus, & in Chriſtianorum ſanguinem hiantibus, ex ipſis etiam vobis juſtiſſimis, & ſeveriſſimis in nos præſidibus apud conſcientias pulſem, qui natos ſibi liberos enecent? Siquidem & de genere necis differt, utique crudelius in aqua ſpiritum extorquetis, aut frigori, & fami, & canibus exponitis. Ferro enim mori ætas quoque major optaverit. Nobis verò homicidio ſemper interdicto, etiam conceptum utero, dum adhuc ſanguis in hominem delibatur, diſſolvere non licet. Homicidii feſtinatio eſt prohibere naſci. Nec refert natam quis eripiat animam, an naſcentem diſturbet. Homo eſt & qui eſt futurus. Etiam fructus omnis jam in ſemine eſt.

De

De sanguinis pabulo, & ejusmodi tragicis ferculis legite necubi relatum sit (est apud Herodotum, opinor) desusum brachiis sanguinem ex alterutro degustatum nationes quasdam foederi comparasse. Nescio quid & sub Catilina degustatum est. Aiunt & apud quosdam gentiles Scytharum defunctum quemque à suis comedi. Longe excurro. Hodie istic Bellonæ sacratus sanguis de femore proscisso in palmulam exceptus suis datus signatis. Item illi, qui munere in arena noxiorum jugulatorum sanguinem recentem de jugulo decurrentem exceptum avida siti comitiali morbo medentes hauserunt. Ubi sunt item illi, qui de arena ferinis obsoniis coenant? qui de apro, qui de cervo petunt? Aper ille, quem cruentavit, colluctando detersit; Cervus ille in gladiatoris sanguine jactavit. Ipsorum ursorum alvei appetuntur cruditantes adhuc de visceribus humanis. Ructatur proinde ab homine caro pasta de homine. Hæc qui editis, quantum abestis à conviviis Christianorum? Minus autem & illi faciunt, qui libidine fera humanis membris inhiant, quia vivos vorant? minus humano sanguine ad spurcitiam consecrantur, quia futurum san-

guinem lambunt? non edunt infantes planè, ſed magis puberes. Erubeſcat error veſter Chriſtianis, qui ne animalium quidem ſanguinem in epulis eſculentis habemus. Qui propterea quoque ſuffocatis, & morticiniis abſtinemus, ne quo ſanguine contaminemur vel intra viſcera ſepulto. Denique inter tentamenta Chriſtianorum, botulos etiam cruore diſtentos admovetis, certiſſimi ſcilicet illicitum eſſe penes illos, per quod exorbitare eos vultis. Porrò quale eſt, ut quos ſanguinem pecoris horrere confiditis, humano inhiare credatis? niſi forte ſuaviorem eum experti. quem quidem & ipſum proinde examinatorem Chriſtianorum adhiberi ut foculum, ut acerram oportebat. Proinde enim probarentur ſanguinem humanum appetendo, quemadmodum ſacrificium reſpuendo: alioquin necandi ſi guſtaſſent, quemadmodum ſi non immolaſſent. Et utique non deeſſet vobis in auditione cuſtodiarum, & damnatione ſanguis humanus. Proinde inceſti qui magis, quàm quos ipſe Jupiter docuit? Perſas cum ſuis matribus miſceri Cteſias refert. Sed & Macedones ſuſpecti, quia cum primum Oedipum tragoediam audiſſent, ridentes inceſti

cesti dolorem, ἔμιξαν, dicebant, εἰς τὴν μητέρα. Jam nunc recogitate quantum liceat erroribus ad incesta miscenda suppeditante materias passivitate luxuriæ. In primis filios exponitis suscipiendos ab aliqua prætereunte misericordia extranea, vel adoptandos melioribus parentibus emancipatis. Alienati generis necesse est quandoque memoriam dissipari. Et simul error impegerit, exinde jam tradux proficiet incesti serpente genere cum scelere. Tunc deinde quocunque in loco, domi, peregrè, trans freta comes est libido. Cujus ubique saltus facile possunt alicubi ignaris filios pangere, vel ex aliqua seminis portione; uti aspersum genus per commercia humana concurrat in memorias suas, neque eas cœtus incesti sanguinis agnoscat. Nos ab isto eventu diligentissima & fidelissima castitas sepsit: quantumque ab stupris, & ab omni post matrimonium excessu, tantum & ab incesti casu tuti sumus. Quidam multo securiores totam vim hujus erroris virgine continentia depellunt, senes, pueri. Si hæc in vobis esse consideraretis, proinde in Christianis non esse perspiceretis. Iidem oculi renuntiassent utrumque. Sed cæcitatis duæ

ſpecies facile concurrunt, ut qui non vident quæ ſunt, & videre videantur, quæ non ſunt, Sic per omnia nunc oſtendam. Nunc de manifeſtioribus dicam.

CAP. X.

Deos quos colunt, non eſſe Deos.

DEos, inquitis, non colitis, & pro imperatoribus ſacrificia non impenditis. Sequitur, ut eadem ratione pro aliis non ſacrificemus, quia nec pro nobis ipſis, ſemel deos non colendo. Itaque ſacrilegii, & majeſtatis rei convenimur. Summa hæc cauſa, imò tota eſt, & utique digna cognoſci; ſi non præſumptio, aut iniquitas judicet, altera, quæ deſperat, altera, quæ recuſat veritatem. Deos veſtros colere definimus, ex quo illos non eſſe cognoſcimus. Hoc igitur exigere debetis, uti probemus non eſſe illos deos, & idcirco non colendos, quia tunc demum coli debuiſſent, ſi dii fuiſſent. Tunc & Chriſtiani puniendi, ſi quos non colerent, quia putarent non eſſe, conſtaret illos deos eſſe. Sed nobis, inquitis, dii ſunt. Appellamus, & provocamus à vobis ad conſcientiam veſtram. Illa nos judicet, illa nos damnet, ſi poterit negare omnes iſtos

deos

deos vestros homines fuisse. Si & ipsa inficias ierit, de suis antiquitatum instrumentis revincetur; de quibus eos didicit testimonium perhibentibus ad hodiernum, & civitatibus, in quibus nati sunt, & regionibus, in quibus aliquid operati, vestigia reliquerunt, in quibus etiam sepulti demonstrantur. Nec ego per singulos decurram, tot ac tantos, novos, veteres, barbaros, Græcos, Romanos, peregrinos, captivos, adoptivos, proprios, communes, masculos, feminas, rusticos, urbanos, nauticos, militares, (otiosum est etiam titulos persequi,) ut colligam in compendium, & hoc non quo cognoscatis, sed recognoscatis: certe enim oblitos agitis. Ante Saturnum Deus penes vos nemo est. Ab illo census totius vel potioris, vel notioris divinitatis. Itaque quod de origine constiterit, id & de posteritate conveniet. Saturnum itaque, quantum literæ docent, neque Diodorus Græcus, aut Tallus, neque Cassius Severus, aut Cornelius Nepos, neque ullus commentator ejusmodi antiquitatum, aliud quàm hominem promulgaverunt. Si quantum rerum argumenta, nusquam invenio fideliora, quàm apud ipsam Italiam, in qua Saturnus post multas expeditiones,

postquam Attica hospitia consedit, exceptus ab Jano, vel Jane, ut Salii volunt. Mons quem incoluerat, Saturnius dictus. Civitas, quam depalaverat, Saturnia usque nunc est. Tota denique Italia post Oenotriam, Saturnia cognominabatur. Ab ipso primum tabulæ, & imagine signatus numus, & inde ærario præsidet. Tamen si homo Saturnus, utique ex homine, & quia ab homine, non utique de cœlo & terra. Sed cujus parentes ignoti erant, facile fuit eorum filium dici, quorum & omnes possumus videri. Quis enim non cœlum, & terram matrem, ac patrem venerationis, & honoris gratia appellet, vel ex consuetudine humana, qua ignoti, vel ex inopinato apparentes de cœlo supervenisse dicuntur? Proinde Saturno repentino ubique cœlitem contigit dici. Nam & terræ filios vulgus vocat, quorum genus incertum est. Taceo quod ita rudes adhuc homines agebant, ut cujuslibet novi viri aspectu, quasi divino commoverentur: cum hodie jam politi, quos ante paucos dies luctu publico mortuos sint confessi, in Deos consecrent. Satis jam de Saturno licet paucis. Etiam Jovem ostendemus tam hominem quam ex homine,

mine, & deinceps totum generis examen tam mortale, quam seminis sui par.

CAP. XI.

Vanissimæ sunt causæ, cur qui homines essent, facti sint Dii.

ET quoniam sicut homines fuisse non audetis negare, ita post mortem Deos factos instituistis asseverare, causas, quæ hoc exegerint, retractemus. In primis quidem necesse est concedatis esse aliquem sublimiorem Deum, & mancipem quendam divinitatis, qui ex hominibus Deos fecerit. Nam neque sibi illi potuissent sumere divinitatem, quam non habebant, nec alius præstare eam non habentibus, nisi qui proprie possidebat. Cæterum si nemo esset, qui Deos faceret, frustra præsumitis Deos factos auferendo factorem. Certe quidem si ipsi se facere potuissent, nunquam homines fuissent, possidentes scilicet melioris conditionis potestatem. Igitur si est qui faciat Deos, revertor ad causas examinandas faciendorum ex hominibus Deorum: nec ullas invenio, nisi si ministeria, & auxilia officiis divinis desideravit ille magnus Deus. Primo indignum est, ut alicujus opera indi-

indigeret, & quidem mortui, cum dignius ab initio Deum aliquem fecisset, qui mortui erat operam desideraturus. sed nec operæ locum video. Totum enim hoc mundi corpus sive innatum, & infectum secundum Pythagoram, sive natum, & factum secundum Platonem, semel utique in ista constructione dispositum, & instructum, & ordinatum cum omni rationis gubernaculo inventum est. imperfectum non potuit esse, quod perficit omnia. Nihil Saturnum, & Saturniam gentem expectabat. Vani erunt homines, nisi certi sint, à primordio & pluvias de cœlo ruisse, & sydera radiasse, & lumina floruisse, & tonitrua mugisse, & ipsum Jovem, quæ in manu ejus ponitis fulmina, timuisse. Item omnem frugem ante Liberum,& Cererem, & Minervam, immo ante illum aliquem principem hominem de terra exuberasse, quia nihil continendo, & sustinendo homini prospectum post hominem potuit inferri. Denique invenisse dicuntur necessaria ista vitæ, non instituisse, quod autem invenitur, fuit, & quod fuit, non ejus deputabitur, qui invenit, sed ejus, qui instituit; erat enim antequam inveniretur. Cæterum si propterea Liber Deus,. quod

vitem

vitem demonſtravit, male cum Lucullo actum eſt, qui primus ceraſa ex ponto Italiæ promulgavit, quod non eſt propterea conſecratus, ut novæ frugis auctor, quia inventor, & oſtenſor. Quamobrem ſi ab initio & inſtructa, & certis exercendorum officiorum ſuorum rationibus diſpenſata univerſitas conſtitit, vacat ex hac parte cauſa allegendæ humanitatis in divinitatem, quia quas illis ſtationes, & poteſtates diſtribuiſtis, tam fuerunt ab initio, quàm & fuiſſent etiamſi Deos iſtos non creaſſetis. Sed convertimini ad cauſam aliam, reſpondentes collationem divinitatis meritorum remunerandorum fuiſſe rationem. & hinc concedetis opinor illum Deum deificum juſtitia præcellere, qui nec temere, nec indigne, nec prodige tantum præmium diſpenſarit. Volo igitur merita recenſere, an ejuſmodi ſint, ut illos in cœlum extulerint, & non potius in imum Tartarum merſerint, quem carcerem pœnarum infernarum cum vultis affirmatis. Illuc enim abſtrudi ſolent impii, quique in parentes, & in ſorores inceſti, & maritarum adulteri, & virginum raptores, & puerorum contaminatores, & qui ſæviunt, & qui occidunt, & qui furantur, & qui deci-

decipiunt, & quicunque similes sunt alicujus Dei vestri, quem neminem integrum à crimine, aut vitio probare poteritis nisi hominem negaveritis. Atquin ut illos homines fuisse non possitis negare, etiam istæ notæ accedunt, quæ nec Deos postea factos credi permittunt. Si enim talibus vos puniendis præsidetis; si commercium, colloquium, convictum malorum, & turpium probi quique respuitis, horum autem pares Deus ille majestatis suæ consortio ascivit, quid ergo damnatis quorum collegas adoratis? Suggillatio est in coelo vestra justitia. Deos facite criminosissimos quosque ut placeatis diis vestris. Illorum est honor consecratio coæqualium. Sed, ut omittam hujus indignitatis retractatum; probi, & integri, & boni fuerint. Quot tamen potiores viros apud inferos reliquistis? aliquem de sapientia Socratem, de justitia Aristidem, de militia Themistoclem, de sublimitate Alexandrum, de felicitate Polycratem, de copia Croesum, de eloquentia Demosthenem? Quis ex illis diis vestris gravior, & sapientior Catone? Justior, & militarior Scipione? Quis sublimior Pompeio? Felicior Sylla? copiosior Crasso? eloquentior Tullio?

Quanto

Quanto dignius iſtos Deos ille aſſumendos expectaſſet, præſcius utique potiorum? properavit, opinor. & cœlum ſemel cluſit, & nunc utique melioribus apud inferos muſſitantibus erubeſcit.

CAP. XII.

Simulacra colere, alienum eſt ab omni ratione.

CEſſo jam de iſtis, ut qui ſciam me ex ipſa veritate demonſtraturum quid non ſint, cum oſtendero quid ſint. Quantum igitur de Diis veſtris, nomina ſolummodo video quorundam veterum mortuorum, & fabulas audio, & ſacra de fabulis recognoſco. Quantum autem de ſimulachris ipſis, nihil aliud reprehendo, quam materias, ſorores eſſe vaſculorum, inſtrumentorumque communium, vel ex iiſdem vaſculis, & inſtrumentis quaſi fatum conſecratione mutantes licentia artis transfigurante, & quidem contumelioſiſſime, & in ipſo opere ſacrilege, ut revera nobis, maximè qui propter Deos ipſos plectimur, ſolatium pœnarum eſſe poſſit, quod eadem & ipſi patiuntur, ut fiant. Crucibus, & ſtipitibus imponitis Chriſtianos. Quod ſimulachrum non prius

prius argilla deformat cruci, & stipiti superstructa? In patibulo primum corpus Dei vestri dedicatur. Ungulis deraditis latera Christianorum. At in Deos vestros per omnia membra validius incumbunt asciæ, & runcinæ, & scobinæ. Cervices ponimus ante plumbum, & glutinum, & gomphos, sine capite sunt dii vestri. Ad bestias impellimur; certe quas Libero, & Cybele, & Cœlesti applicatis. Ignibus urimur. Hoc & illi à prima quidem massa. In metalla damnamur. Inde censentur dii vestri. In insulis relegamur. Solet & in insula aliqui Deus vester aut nasci, aut mori. Si per hæc constat divinitas aliqua, ergo qui puniuntur, consecrantur, & numina erunt dicenda supplicia. Sed plane non sentiunt has injurias, & contumelias suæ fabricationis dii vestri. sicut nec obsequia. O impiæ voces, O sacrilega convitia. infrendite, inspumate, iidem estis, qui Senecam aliquem pluribus, & amarioribus de vestra superstitione perorantem reprehendistis. Igitur si statuas, & imagines frigidas mortuorum suorum simillimas non adoramus, quas milvi, & mures, & araneæ intelligunt, nonne laudem magis, quam poenam merebatur repudium agniti-

niti erroris? Possumus enim videri lædere eos, quos certi sumus omnino non esse? quod non est, nihil ab ullo patitur, quia non est.

CAP. XIII.

De ludibrio in Deos, tum domesticos, tum publicos.

SED nobis dii sunt, inquis. Et quomodo vos è contrario impii, & sacrilegi, & irreligiosi erga Deos vestros deprehendimini? qui quos præsumitis esse, negligitis; quos timetis, destruitis; quos etiam vindicatis, illuditis. Recognoscite, si mentiar. Primo, quia cum alii alios colitis, utique quos non colitis, offenditis. Prælatio alterius sine alterius contumelia non potest procedere, quia nec electio sine reprobatione. Jam ergo contemnitis, quos reprobatis, quos reprobando offendere non timetis. Nam ut supra perstrinximus, status Dei cujusque in senatus æstimatione pendebat. Deus non erat, quem homo consultus noluisset, & nolendo damnasset. Domesticos Deos, quos Lares dicitis, domestica potestate tractatis, pignerando, venditando, demutando, aliquando in cacabulum de Saturno, aliquando in trullam de Minerva, ut quisque

que contritus, atque contusus est, dum diu colitur, ut quisque dominus sanctiorem expertus est domesticam necessitatem. Publicos æque publico jure fœdatis, quos in hastario vectigales habetis. Si Capitolium, si Olitorium forum petitur, sub eadem voce præconis, sub eadem hasta, sub eadem annotatione quæstoris divinitas addicta conducitur. Sed enim agri tributo onusti viliores. Hominum capita stipendio censa ignobiliora. Nam hæ sunt notæ captivitatis. Dii vero, qui magis tributarii, magis sancti. Immo qui magis sancti, magis tributarii. Majestas quæstuaria efficitur. Circuit cauponas religio mendicans. Exigitis mercedem pro solo templi, pro aditu sacri. Non licet Deos nosse gratis: venales sunt. Quid omnino ad honorandos eos facitis, quod non etiam mortuis vestris conferatis? ædes proinde, aras proinde. Idem habitus, & insignia in statuis. Ut ætas, ut ars, ut negotium mortui fuit, ita Deus est. Quo differt ab epulo Jovis silicernium? à simpulo obba? ab aruspice pollinctor? Nam & aruspex mortuis apparet. Sed digne Imperatoribus defunctis honorem divinitatis dicatis, quibus & viventibus eum addicitis, accepto ferent dii vestri,

immo

immo gratulabuntur, quod pares eis fiant domini sui. Sed cum Larentinam publicum scortum, velim saltem Laidem, aut Phrynen; inter Junones, & Cereres, ac Dianas adoratis; cum Simonem Magum statua, & inscriptione sancti Dei inauguratis; cum de pædagogiis aulicis nescio quem; cinædum deum facitis, licet non nobiliores dii veteres, tamen contumeliam à vobis deputabunt, hoc & aliis licuisse, quod solis antiquitas contulit.

CAP. XIV.

Quæ ludibria Poetæ & Philosophi de Diis scripserunt.

VOlo & ritus vestros recensere, non dico quales sitis in sacrificando, cum enecta, & tabidosa, & scabiosa quæque mactatis: cum de opimis, & integris supervacua quæque truncatis capitula, & ungulas, quæ domi quoque pueris, vel canibus destinassetis; cum de decima Herculis, nec tertiam partem in aram ejus imponitis. Laudo magis sapientiam, quod de perdito aliquid eripitis. Sed conversus ad literas vestras, quibus informamini ad prudentiam, & ad liberalia officia, quanta invenio ludibria. Deos inter se

propter

propter Trojanos, & Achivos, ut gladiatorum paria congressos depugnasse. Venerem humana sagitta sauciatam, quod filium suum Æneam pene interfectum ab eodem Diomede rapere vellet. Martem tredecim mensibus in vinculis penè consumptum. Jovem, ne eandem vim à cæteris coelitibus experiretur, opera cujusdam monstri liberatum, & nunc flentem Sarpedonis casum, nunc foede subantem in sororem sub commemoratione non ita dilectarum jam pridem amicarum. Exinde quis non Poëta ex auctoritate principis sui dedecorator invenitur Deorum? Hic Apollinem Admeto Regi pascendis pecoribus addicit. Ille Neptuni structorias operas Laomedonti locat. Est & ille de Lyricis (Pindarum dico) qui Æsculapium canit avaritiæ merito, quia medicinam nocenter exercebat, fulmineq; vindicatum. Malus Jupiter, si fulmen illius est, impius in nepotem, invidus in artificem. hæc neque vera prodi, neque falsa, confingi apud religiosissimos oportebat. Nec Tragici quidem, aut Comici parcunt, ut non ærumnas, vel errores domus alicujus Dei præfentur. Taceo de philosophis, Socrate contentus, qui in contumeliam Deorum quercum,

cum, & hircum, & canem dejerabat. Sed propterea damnatus eſt Socrates, quia Deos deſtruebat. Planè olim, id eſt, ſemper, veritas odio eſt. Tamen cum poenitentia ſententiæ Athenienſes, & criminatores Socratis poſtea afflixerint, & imaginem ejus auream in templo collocarint, reſciſſa damnatio teſtimonium Socrati reddidit. Sed & Diogenes neſcio quid in Herculem ludit: & Romanus Cynicus Varro trecentos Joves, ſive Jupiteres dicendum, ſine capitibus introducit.

CAP. XV.

Quàm ſint fœda quæ in theatris ac ſcenâ de Diis repræſentantur.

CÆtera laſciviæ ingenia etiam voluptatibus veſtris per Deorum dedecus operantur. Diſpicite Lentulorum, & Hoſtiliorum venuſtates, utrum mimos an Deos veſtros in jocis, & ſtrophis rideatis. Mœchum Anubim, & maſculum Lunam, & Dianam flagellatam, & Jovis mortui teſtamentum recitatum, & tres Hercules famelicos irriſos. Sed & hiſtrionum literæ omnem fœditatem eorum deſignant. Luget Sol filium jactatum de cœlo lætantibus vobis. Et Cybele paſtorem ſuſpirat faſtidioſum

ſtidioſum non erubeſcentibus vobis. Et ſuſtinetis Jovis elogia cantari, & Junonem, Venerem, Minervam à paſtore judicari. Quid, quod imago Dei veſtri ignominioſiſſimum caput, & famoſum veſtit? quod corpus impurum, & ad iſtam artem effœminatione productum Minervam aliquam, vel Herculem repræſentat? nonne violatur majeſtas, & divinitas conſtupratur laudantibus vobis? planè religioſiores eſtis in cavea, ubi ſuper ſanguinem humanum, ſuper inquinamenta pœnarum proinde ſaltant dii veſtri, argumenta, & hiſtorias noxiis miniſtrantes, niſi quod & ipſos Deos veſtros ſæpe noxii induunt. Vidimus aliquando caſtratum Atyn illum Deum ex Peſſinunte. & qui vivus ardebat, Herculem induerat. Riſimus & inter ludicras meridianorum crudelitates Mercurium mortuos cauterio examinantem. Vidimus & Jovis fratrem gladiatorum cadavera cum malleo deducentem. Singula iſta quæque adhuc inveſtigare qui poſſet, ſi honorem inquietant divinitatis, ſi majeſtatis veſtigia obſoletant, de contemptu utique cenſentur, tam eorum, qui ejuſmodi factitant, quam eorum, quibus factitant. Sed ludicra iſta ſint. Cæterum ſi adjiciam,

jiciam, quæ non minus conſcientiæ omnium recognoſcent, in templis adulteria componi, inter aras lenocinia tractari, in ipſis plerumque æditruorum, & ſacerdotum tabernaculis, ſub iiſdem vittis, & apicibus, & purpuris, thure flagrante libidinem expungi, neſcio ne plus de vobis dii veſtri, quam de Chriſtianis querantur. Certe ſacrilegi de veſtris ſemper apprehenduntur. Chriſtiani enim templa nec interdiu norunt; ſpoliarent forſitan ea & ipſi, ſi & ipſi ea adorarent. Quid ergo colunt, qui talia non colunt? Jam quidem intelligi ſubjacet veritatis eſſe cultores, qui mendacii non ſint: nec errare amplius in eo, in quo erraſſe ſe recognoſcendo ceſſaverint. Hoc prius capite, & omnem hinc ſacramenti noſtri ordinem haurite, repercuſſis ante tamen opinionibus falſis.

CAP. XVI.

Chriſtiani non caput Aſini colunt, non rectos palos, non Solem, non Ononychetem.

NAM & quidam ſomniaſtis caput aſininum eſſe Deum noſtrum. Hanc Cornelius Tacitus ſuſpicionem ejuſmodi inſeruit. Is enim in quinta hiſtoriarum

arum ſuarum bellum Judaicum exorſus ab origine gentis etiam de ipſa tam origine quam de nomine, & religione gentis, quæ voluit, argumentatus, Judæos refert Ægypto expeditos, ſive, ut putavit, extorres, vaſtis Arabiæ in locis aquarum egentiſſimos, cum ſiti macerarentur, onagris, qui forte de paſtu potum petituri æſtimabantur, indicibus, fontibus uſos, ob eam gratiam conſimilis beſtiæ ſuperficiem conſecraſſe. Atque ita inde præſumptum, opinor, nos quoque, ut Judaicæ religionis propinquos, eidem ſimulacro initiari. At enim idem Cornelius Tacitus, ſanè ille mendaciorum loquaciſſimus, in eadem hiſtoria refert Cn. Pompeium, cum Hieruſalem cepiſſet, propterea que templum adiſſet ſpeculandis Judaicæ religionis arcanis, nullum illic reperiſſe ſimulachrum. Et utique ſi id colebatur, quod aliqua effigie repræſentabatur, nuſquam magis quàm in ſacrario ſuo exhiberetur, eo magis, quia nec verebatur extraneos arbitros quanquam vana cultura. Solis enim ſacerdotibus adire licitum: etiam conſpectus cæterorum velo oppanſo interdicebatur. Vos tamen non negabitis & jumenta omnia, & totos cantherios cum ſua Hippona

coli

coli à vobis. Hoc forsitan improbandum, quod inter cultores omnium pecudum, bestiarumque, asinarii tantum sumus. Sed & qui crucis nos religiosos putat, consecraneus erit noster, cum lignum aliquod propitiatur. Viderit habitus, dum materiæ qualitas eadem sit; viderit forma, dum id ipsum Dei corpus sit. Et tamen quanto distinguitur à crucis stipite Pallas Attica? & Ceres farrea, quæ sine effigie rudi palo, & informi ligno prostat? Pars crucis est omne robur, quod erecta statione defigitur. Nos si forte integrum, & totum Deum colimus. Diximus originem Deorum vestrorum à plastis de cruce induci. Sed & victorias adoratis, cum in tropæis cruces intestina sint tropæorum. Religio Romanorum tota castrensis, signa veneratur, signa jurat, signa omnibus diis præponit. Omnes illi imaginum suggestus insignes, monilia crucium sunt. Sypara illa vexillorum, & Cantabrorum stolæ crucium sunt. Laudo diligentiam, noluistis nudas, & incultas cruces consecrare. Alii plane humanius, & verisimilius Solem credunt Deum nostrum. Ad Persas si forte deputabimur, licet Solem non in linteo depictum adoremus, habentes ipsum ubique in suo clypeo.

denique inde suspicio, quod innotuerit nos ad orientis regionem precari. Sed & plerique vestrum affectatione aliquando, & cœlestia adorandi ad Solis ortum labia vibratis. Æque si diem Solis lætitiæ indulgemus, alia longe ratione quam religione Solis, secundo loco ab eis sumus, qui diem Saturni otio, & victui decernunt, exorbitantes & ipsi à Judaico more, quem ignorant. Sed nova jam Dei nostri in ista civitate proxime editio publicata est, ex quo quidam in frustrandis bestiis mercenarius noxius picturam proposuit cum ejusmodi inscriptione, Deus Christianorum Ononychitis. Is erat auribus asininis, altero pede ungulatus, librum gestans, & togatus. Risimus & nomen, & formam. Sed illi debebant adorare statim biforme numen, quia & canino, & leonino capite commistos, & de capro, & de ariete cornutos, & à lumbis hircos, & à cruribus serpentes, & planta, vel tergo alites Deos receperunt. Hæc ex abundanti, nequid rumoris inrepercussum quasi de conscientia præterissemus. Quæ omnia conversi jam ad demonstrationem religionis nostræ repurgavimus.

CAP.

CAP. XVII.

Quòd Deus unus sit, multis argumentis probari posse.

QUod colimus, Deus unus est, qui totam molem istam cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum, verbo, quo jussit, ratione, qua disposuit, virtute, qua potuit, de nihilo expressit in ornamentum majestatis suæ, unde & græci nomen mundo κόσμον accommodaverunt. Invisibilis est, etsi videatur; incomprehensibilis, etsi per gratiam repræsentetur; inæstimabilis, etsi humanis sensibus æstimetur. Ideo verus, & tantus est. Cæterum quod videri communiter, quod comprehendi, quod æstimari potest, minus est & oculis, quibus occupatur, & manibus, quibus contaminatur, & sensibus, quibus invenitur. Quod vero immensum est, soli sibi notum est. Hoc quod est, Deum æstimari facit, dum æstimari non capit. Ita eum vis magnitudinis & notum hominibus objecit, & ignotum. Et hæc est summa delicti nolentium recognoscere, quem ignorare non possunt. Vultis ex operibus ipsius tot, ac talibus, quibus continemur, quibus sustinemur, quibus oblectamur, etiam quibus exterremur?

mur? vultis ex animæ ipsius testimonio comprobemus? quæ licet carcere corporis pressa, licet institutionibus pravis circumscripta, licet libidinibus ac concupiscentiis evigorata, licet falsis diis exancillata, cum tamen resipiscit, ut ex crapula, ut ex somno, ut ex aliqua valetudine, & sanitatem suam patitur, Deum nominat, hoc solo quia propriè verus hic unus Deus, bonus, & magnus. Et quod Deus dederit, omnium vox est. Judicem quoque contestatur illum, Deus videt, & Deo commendo, & Deus mihi reddet. O testimonium animæ naturaliter Christianæ. denique pronuntians hæc, non ad Capitolium, sed ad coelum respicit. Novit enim sedem Dei vivi, ab illo, & inde descendit.

CAP. XVIII.

De opera Ptolomæi Philadelphi, quâ in Græcam linguam tralatæ sunt sacræ Scripturæ.

SED quo plenius, & impressius tam ipsum, quam dispositiones ejus, & voluntates adiremus, instrumentum adjecit literaturæ, si qui velit de Deo inquirere, & inquisito invenire, & invento credere, & credito deservire. Viros

nos enim justitia, & innocentia dignos Deum nosse & ostendere à primordio in seculum emisit spiritu divino inundatos, quo prædicarent Deum unicum esse, qui universa condiderit, qui hominem de humo instruxerit; (hic enim est verus Prometheus) qui seculum certis temporum dispositionibus, & exitibus ordinavit; exinde quæ signa majestatis suæ judicantis ediderit per imbres, per ignes; quas demerendo sibi disciplinas determinaverit, quæ ignoratis, & deseritis, sed observantibus his præmia destinarit, ut qui producto ævo isto judicaturus sit suos cultores in vitæ æternæ retributionem, profanos in ignem æque perpetem & jugem suscitatis omnibus ab initio defunctis, & reformatis, & recensitis ad utriusque meriti dispunctionem. Hæc & nos risimus aliquando. De vestris fuimus. Fiunt, non nascuntur Christiani. Quos diximus prædicatores, Prophetæ de officio præfandi vocantur. Voces eorum, itemque virtutes, quas ad finem divinitatis edebant, in thesauris literarum manent, nec istæ nunc latent. Ptolemæorum eruditissimus, quem Philadelphum supernominant, & omnis literaturæ sagacissimus, cum studio bibliothecarum

Pisistratum (opinor) æmularetur, inter cætera memoriarum, quibus aut vetustas, aut curiositas aliqua ad famam patrocinabatur, ex suggestu Demetrii Phalerei grammaticorum tunc probatissimi, cui præfecturam mandaverat, libros à Judæis quoque postulavit, proprias scilicet atque vernaculas literas, quas soli habebant: ex ipsis enim & ad ipsos semper prophetæ peroraverant, scilicet ad domesticam Dei gentem ex patrum gratia. Hebræi retro, qui nunc Judæi. Igitur & literæ Hebrææ, & eloquium. Sed ne noticia vacaret, hoc quoque Ptolemæo à Judæis subscriptum est, septuaginta & duobus interpretibus indultis: quos Menedemus quoque Philosophus providentiæ vindex de sententiæ communione suspexit. Affirmavit hæc vobis etiam Aristæas. Ita in græcum stylum ex aperto monimenta reliquit. Hodie apud Serapæum Ptolemæi bibliothecæ cum ipsis Hebraicis literis exhibentur. Sed & Judæi palam lectitant. Vectigalis libertas vulgo aditur sabbatis omnibus; qui audierit, inveniet Deum: qui etiam studuerit intelligere, cogetur & credere.

CAP. XIX.

Quòd antiquitas Scripturarum possit ex Mosis ætate, & supputatione temporum facilè probari.

PRimam instrumentis istis auctoritatem summa antiquitas vindicat. apud vos quoque religionis est instar, fidem de temporibus asserere. Omnes itaque substantias, omnésque materias, origines, ordines, venas veterani cujusque styli vestri, gentes etiam plerasque, & urbes insignes, historiarum causas & memoriarum, ipsas denique effigies literarum indices, custodesque rerum, & (puto adhuc minus dicimus) ipsos inquam Deos vestros, ipsa templa, & oracula, & sacra, unius interim prophetæ scrinium seculis vincit, in quo videtur thesaurus collocatus totius Judaici sacramenti, & inde etiam nostri. Si quem audistis interim Moysem, Argivo Inacho pariter ætate est. Quadringentis pæne annis, nam & septem minus, Danaum & ipsum apud vos vetustissimum prævenit; mille circiter cladem Priami antecedit. Possem etiam dicere quingentis amplius & Homerum, habens quos sequar. Cæteri quoque prophetæ, etsi Moysi postumant, extremissimi

tamen eorum non retrosiores deprehenduntur primoribus vestris sapientibus & legiferis, & historicis. Hæc quibus ordinibus probari possint, non tam difficile est nobis exponere, quam enorme; nec arduum, sed interim longum. Multis instrumentis, cum digitorum supputariis gesticulis assidendum est. Reseranda antiquissimarum etiam gentium archiva, Ægyptiorum, Chaldæorum, Phœnicum, advocandi eorum municipes, per quos notitia subministrata est, aliqui, Manethon Ægyptius, & Berossus Chaldæus, sed & Hieronymus Phœnix Tyri rex, sectatores quoque eorum Mendesius Ptolemæus, & Menander Ephesius, & Demetrius Phalereus, & rex Juba, & Appion, & Thallus, & qui istos aut probat, aut revincit, Judæus Josephus antiquitatum Judaicarum vernaculus vindex. Græcorum etiam censuales conferendi, & quæ quando sint gesta, ut concatenationes temporum aperiantur, per quæ luceant annalium numeri. Peregrinandum est in historias, & literas orbis. Et tamen quasi partem jam probationis intulimus, cum per quæ probari possint, aspersimus. Verum differre præstat, ne vel minus persequamur festinando, vel diutius evagemur persequendo. CAP.

CAP. XX.

De majestate & divinitate Scripturarum ex rerum eventu, quas prædicunt.

PLus jam offerimus pro ista dilatione, majestatem scripturarum, si non vetustatem, divinas probamus, si dubitatur antiquas. Nec hoc tardius, aut aliunde discendum: coram sunt quæ docebunt, Mundus, & Seculum, & Exitus. Quicquid agitur, prænunciabatur. Quicquid videtur, audiebatur. Quod terræ vorant urbes, quod insulas maria fraudant, quod externa, atque interna bella dilaniant, quod regnis regna compulsant, quod fames, & lues, & locales quæque clades, & frequentiæ plerunque mortium vastant, quod humiles sublimitate, sublimes humilitate mutantur, quod justitia rarescit, & iniquitas increbrescit, bonarum omnium disciplinarum cura torpescit, quod etiam officia temporum, & elementorum munia exorbitant, quod & monstris, & portentis naturalium forma turbatur, providenter scripta sunt. Dum patimur, leguntur, dum recognoscimus, probantur. Idoneum (opinor) testimonium divinitatis veritas divinationis. Hinc i-

gitur apud nos futurorum quoque fides tuta est jam scilicet probatorum, quia cum illis, quæ quotidie probantur, prædicebantur. Eadem voces sonant, eadem literæ notant, idem spiritus pulsat, unum tempus est divinationi futura præfanti apud homines, si forte distinguitur, dum expungitur, dum ex futuro præsens, dehinc ex præsenti præteritum deputatur. Quid delinquimus (oro vos) futura quoque credentes, qui jam didicimus illis per duos gradus credere?

CAP. XXI.

De Christo Domino.

SED quoniam edidimus antiquissimis Judæorum instrumentis sectam istam esse suffultam, quam aliquando novellam, ut Tiberii temporibus plerique sciunt profitentibus nobis quoque; fortassean hoc nomine de statu ejus retractetur, quasi sub umbraculo insignissimæ religionis, certe licitæ, aliquid propriæ præsumptionis abscondat, vel quia præter ætatem neque de victus exceptionibus, neque de solemnitatibus dierum, neque de ipso signaculo corporis, neque de consortio nominis cum Judæis agimus, quod utique oporteret

si-

si eidem Deo manciparentur. Sed & vulgus jam scit Christum, ut aliquem hominum, qualem Judæi judicaverunt, quo facilius quis nos hominis cultores existimaverit. Verum neque de Christo erubescimus, cum sub nomine ejus deputari, & damnari juvat, neque de Deo aliter præsumimus. Necesse est igitur pauca de Christo, ut de Deo totum. Judæis erat apud Deum gratia, ubi & insignis justitia, & fides originalium auctorum, unde illis & generis magnitudo, & regni sublimitas floruit, & tanta felicitas, ut Dei vocibus, quibus edocebantur, de promerendo Deo, & non offendendo præmonerentur. Sed quanta dereliquerint fiducia patrum inflati ad declinandum derivantes, à disciplina in profanum modum, etsi ipsi non confiterentur, probaret exitus hodiernus ipsorum. Dispersi, palabundi, & coeli & soli sui extorres vagantur per orbem sine homine, sine Deo rege, quibus nec advenarum jure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur. Cum hæc illis sanctæ voces præminarentur, eadem semper omnes ingerebant fore, uti sub extimis curriculis seculi, ex omni jam gente, & populo, & loco cultores sibi allegeret Deus multo

to fideliores, in quos gratiam transferret pleniorem quidem ob disciplinæ authoris capacitatem. Venit igitur, qui ad reformandam, & illuminandam eam venturus à Deo prænuntiabatur Christus ille filius Dei. Hujus igitur gratiæ, disciplinæque arbiter, & magister, illuminator, atque deductor generis humani filius Dei annuntiabatur, non quidem ita genitus, ut erubescat in filii nomine, aut de patris semine. non de sororis incesto, nec de stupro filiæ, aut conjugis alienæ Deum patrem passus est, squamatum, aut cornutum, aut plumatum amatorem in auro conversum Danaidis. Jovis ista sunt & numina vestra. Cæterum Dei filius nullam de impudicitia habet matrem. Etiam quam videtur habere, non nupserat. Sed prius substantiam edisseram, & ita nativitatis qualitas intelligitur. Jam ediximus Deum universitatem hanc mundi verbo, & ratione, & virtute molitum. Apud vestros quoque sapientes λόγον, id est, sermonem, atque rationem constat artificem videri universitatis. Hunc enim Zenon determinat factitatorem, qui cuncta in dispositione formaverit. eundem & fatum vocari, & Deum, & animum Jovis, & necessitatem omnium

rerum.

rerum. Hæc Cleanthes in ſpiritum congerit, quem permeatorem univerſitatis affirmat. Et nos etiam ſermoni, atque rationi, itemque virtuti, per quæ omnia molitum Deum ediximus, propriam ſubſtantiam ſpiritum inſcribimus, cui & ſermo inſit pronuntianti, & ratio adſit diſponenti, & virtus præſit perficienti. Hunc ex Deo prolatum didicimus, & prolatione generatum, & idcirco filium, & Deum dictum ex unitate ſubſtantiæ. Nam & Deus ſpiritus. Etiam cum radius ex Sole porrigitur, portio ex ſumma; ſed Sol erit in radio, quia Solis eſt radius, nec ſeparatur ſubſtantia, ſed extenditur. Ita de ſpiritu ſpiritus, & de Deo Deus. Ut lumen de lumine accenſum, manet integra, & indefecta materiæ matrix, etſi plures inde traduces qualitatum mutueris. Ita & quod de Deo profectum eſt, Deus eſt, & Dei filius, & unus ambo. Ita de ſpiritu ſpiritus, & de Deo Deus modulo alternum numerum gradu non ſtatu fecit, & à matrice non receſſit, ſed exceſſit. Iſte igitur Dei radius, ut retro ſemper prædicabatur, delapſus in Virginem quandam, & in utero ejus caro figuratus naſcitur homo Deo miſtus. Caro ſpiritui inſtructa nutritur, adoleſcit, affatur, docet,

cet, operatur, & Christus est. Recipite interim hanc fabulam, similis est vestris, dum ostendimus quomodo Christus probetur, & qui penes vos ejusmodi fabulas æmulas ad destructionem veritatis istiusmodi præministraverint. Sciebant & Judæi venturum esse Christum, scilicet quibus prophetæ loquebantur. Nam & nunc adventum ejus expectant, nec alia magis inter nos, & illos compulsatio est, quam quod jam venisse non credunt. Duobus enim adventibus ejus significatis; primo, qui jam expunctus est in humilitate conditionis humanæ; secundo, qui concludendo seculo imminet in sublimitate divinitatis exertæ, primum non intelligendo, secundum, quem manifestius prædicatum sperant, unum existimaverunt. Ne enim intelligerent pristinum, credituri, si intellexissent, & consecuturi salutem, si credidissent, meritum fuit delictum eorum. Ipsi legunt ita scriptum, mulctatos se sapientia, & intelligentia, & oculorum, & aurium fruge. Quem igitur solum hominem modo præsumpserant de humilitate, sequebatur uti magum æstimarent de potestate, cum ille verbo dæmonia de hominibus excuteret, cæcos reluminaret, leprosos purgaret,

ret,

ret, paralyticos restringeret, mortuos denique verbo redderet vitæ, elementa ipsa famularet, compescens procellas, & freta ingrediens, ostendens se esse verbum Dei, id est λόγον, illud primordiale primogenitum virtute, & ratione comitatum, & spiritu instructum, eundem, qui verbo omnia & faceret, & fecisset. Ad doctrinam vero ejus quia revincebantur magistri, primoresque Judæorum, ita exasperabantur, maximè quod ad eum ingens multitudo deflecteret, ut postremo oblatum Pontio Pilato, Syriam tunc ex parte Romana procuranti, violentia suffragiorum in crucem Jesum dedi sibi extorserint. Prædixerat & ipse ita facturos. Parum hoc, si non & prophetæ retro etiam. Tamen suffixus multa mortis illius propria ostendit insignia. Nam spiritum cum verbo sponte dimisit prævento carnificis officio. Eodem momento dies medium orbem signante Sole subducta est. Deliquium utique putaverunt, qui id quoque super Christo prædicatum non scierunt, & tamen eum mundi casum relatum in archivis vestris habetis. Tunc Judæi detractum, & sepulchro conditum magna etiam militari manu custodiæ diligentia circumsederunt,

runt, ne quia prædixerat tertia die resurrecturum se à morte, discipuli furto amoliti cadaver fallerent suspectos. Sed ecce die tertia concussa repente terra, & mole revoluta, quæ obstruxerat sepulchrum, & custodia pavore disjecta, nullis apparentibus discipulis, nihil in sepulchro repertum est, præterquam exuviæ sepulti. Niholominus tamen primores, quorum intererat & scelus divulgare, & populum vectigalem, & famularem sibi à fide revocare, surreptum à discipulis jactitaverunt. Nam nec ille se in vulgus eduxit, ne impii errore liberarentur, ut & fides non mediocri præmio destinata difficultate constaret. Cum discipulis autem quibusdam apud Galileam Judææ regionem ad XL. dies egit, docens eos quæ docerent. Dehinc ordinatis eis ad officium prædicandi per orbem circumfusa nube in coelum est receptus, multo melius quam apud vos asseverare de Romulo Proculi solent. Ea omnia super Christo Pilatus, & ipse jam pro sua conscientia Christianus Cæsari tunc Tiberio nuntiavit. Sed & Cæsares credidissent super Christo, si aut Cæsares non essent seculo necessarii, aut si & Christiani potuissent esse Cæsares. Discipuli quoque diffusi

per

per orbem ex præcepto magiſtri Dei paruerunt, qui & ipſi à Judæis inſequentibus multa perpeſſi, utique pro fiducia veritatis libenter, Romæ poſtremo per Neronis ſævitiam ſanguinem Chriſtianum ſeminaveruut. Sed monſtrabimus vobis idoneos teſtes Chriſti, ipſos illos, quos adoratis. multum eſt, ſi eos adhibeam, ut credatis Chriſtianis, propter quos non creditis Chriſtianis. Interim hic eſt ordo noſtræ inſtitutionis. Hunc edidimus & ſectæ, & nominis cenſum cum ſuo authore. Nemo jam infamiam incutiat, nemo aliud exiſtimet, quia nec fas eſt ulli de ſua religione mentiri. Ex eo enim, quod aliud à ſe coli dicit, quam colit, negat quod colit, & culturam, & honorem in alterum tranſfert, & transferendo jam non colit quod negavit. Dicimus, & palàm dicimus, & vobis torquentibus. Lacerati, & cruenti vociferamur, Deum colimus per Chriſtum, illum hominem putate. Per eum, & in eo ſe cognoſci vult Deus, & coli. ut Judæis reſpondeamus, & ipſi Deum per hominem Moyſem colere didicerunt. Ut Græcis occurram, Orpheus Pieriæ, Muſæus Athenis, Melampus Argis, Trophonius Bœotiæ initiationibus homines obligaverunt. Ut ad

vos

vos quoque dominatores gentium aspiciam, homo fuit Pompilius Numa, qui Romanos operosissimis superstitionibus oneravit. Licuerit & Christo commentari divinitatem rem propriam, non qui rupices, & adhuc feros homines multitudine tot numinum demerendorum attonitos efficiendo ad humanitatem temperaret, quod Numa: Sed qui jam expolitos, & ipsa urbanitate deceptos in agnitionem veritatis ocularet. Quærite ergo, si vera est ista divinitas Christi. Si ea est, qua cognita ad bonum quis reformatur, sequitur ut falsæ renuncietur, comperta in primis illa omni ratione, quæ delitescens sub nominibus, & imaginibus mortuorum, quibusdam signis, & miraculis & oraculis fidem divinitatis operatur.

CAP. XXII.

De Dæmonibus, eorúmque viribus & actionibus.

ATque adeo dicimus esse substantias quasdam spiritales: nec nomen novum est. Sciunt dæmonas Philosophi Socrate ipso ad dæmonii arbitrium expectante. Quidni? cum & ipsi dæmonium adhæsisse à pueritia dicatur, Dehor-

Dehortatorium planè à bono omnes sciunt poëtæ. Etiam vulgus indoctum in usum maledicti frequentat. Nam & Sathanam principem hujus mali generis, proinde de propria conscientia animæ eadem ex sacramenti voce pronuntiat. Angelos quoque etiam Plato non negavit; utriusque nominis testes esse, vel magos asserunt. Sed quomodo de angelis quibusdam sua sponte corruptis corruptior gens dæmonum evaserit, damnata à Deo cum generis auctoribus, & cum eo, quem diximus, principe apud literas sanctas ordine cognoscitur. Nunc de operatione eorum satis erit exponere. Operatio eorum est hominis eversio, sic malitia spiritalis à primordio auspicata est in hominis exitium. Itaque corporibus quidem & valetudines infligunt, & aliquos casus acerbos, animæ vero repentinos, & extraordinarios per vim excessus. Suppetit illis ad utramque substantiam hominis adeundam subtilitas,& tenuitas sua: multum spiritalibus viribus licet, ut invisibiles, & insensibiles in effectu potius quam in actu suo appareant. Si poma, si fruges nescio quod auræ latens vitium in flore præcipitat, in germine exanimat, in pubertate convulnerat, ac si cæca ratione

tione tenetus aer pestilentes haustus suos offundit. Eadem igitur obscuritate contagionis aspiratio dæmonum, & angelorum mentis quoque corruptelas agit furoribus, & amentiis foedis, ac sævis libidinibus cum erroribus variis, quorum iste potissimus, quod eos ipsos captis, & circumscriptis hominum mentibus commendat, ut & sibi pabula propria nidoris, & sanguinis procuret simulachris, imaginibus oblata. Et quæ illi accuratior pascua est, quam ut hominem è cogitatu veræ divinitatis avertat præstigiis falsis? quas & ipsas quomodo operetur, expediam. Omnis spiritus ales est. Hoc angeli, & dæmones. Igitur momento ubique sunt. Totus orbis illis locus unus est, quid ubi geratur tam facile sciunt quam enuntiant. Velocitas, divinitas creditur, quia substantia ignoratur. Sic & auctores interdum videri volunt eorum, quæ annuntiant. Et sunt planè malorum nonnunquam, bonorum tamen nunquam. Dispositiones etiam Dei, & tunc Prophetis concionantibus excerpunt, & nunc lectionibus resonantibus carpunt. Ita & hinc sumentes quasdam temporum sortes æmulantur divinitatem, dum furantur divinationem. In oraculis autem

quo

quo ingenio ambiguitates temperent in eventus, sciunt Croesi, sciunt Pyrrhi. Cæterum testudinem decoqui cum carnibus pecudis Pythius eo modo renuntiavit, quo supra diximus; momento apud Lydiam fuerat. Habent de incolatu aëris, & de vicinia syderum, & de commercio nubium coelestes sapere paraturas, ut & pluvias, quas jam sentiunt, repromittant; benefici plane & circa curas valetudinum. Lædunt enim primo, dehinc remedia præcipiunt, ad miraculum nova, sive contraria, post quæ desinunt lædere, & curasse creduntur. Quid ergo de cæteris ingeniis, vel etiam viribus fallaciæ spiritalis edisseram? Phantasmata Castorum, & aquam cribro gestatam, & navem cingulo promotam, & barbam tactu irrufatam; ut numina lapides crederentur, & Deus verus non quæreretur.

CAP. XXIII.

De phantasmatibus Magiæ, & Dæmonibus.

PORRO si & magi phantasmata edunt, & jam defunctorum inclamant animas, si pueros in eloquium oraculi eliciunt, si multa miracula circulatoriis præstigiis

præstigiis ludunt, si & somnia immittunt, habentes semel invitatorum angelorum, & dæmonum assistentem sibi potestatem, per quos & capræ, & mensæ divinare consueverunt; quanto magis ea potestas de suo arbitrio, & pro suo negotio studeat totis viribus operari, quod alienæ præstat negotiationi? aut si eadem & Angeli, & Dæmones operantur, quæ & dii vestri, ubi est ergo præcellentia divinitatis, quam utique superiorem omni potestate credendum est? non ergo dignius præsumetur ipsos esse, qui se Deos faciant, cum eadem edant, quæ faciant Deos credi, quàm pares angelis, & dæmonibus, Deos esse? locorum differentia distinguitur (opinor) ut à templis deos existimetis, quos alibi deos non dicitis, ut aliter dementire videatur, qui sacras turres pervolat, aliter qui tecta viciniæ transilit, & alia vis pronuntietur in eo qui genitalia, vel lacertos, alia, qui sibi gulam prosecat. Compar exitus furoris, & una ratio est instigationis. Sed hactenus verba, jam hinc demonstratio rei ipsius, qua ostendemus unam esse utriusque nominis qualitatem. Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem dæmone agi constet. Jussus à quolibet Christi-

Christiano loqui spiritus ille, tam se dæmonem confitebitur de vero, quam alibi deum de falso. Æque producatur aliquis ex iis, qui de Deo pati existimantur, qui aris inhalantes numen de nidore concipiunt, qui ructando curantur, qui anhelando profantur. Ista ipsa virgo coelestis pluviarum pollicitatrix, iste ipse Æsculapius medicinarum demonstrator, alias demorituris socordi & denati, & asclepiadoti sumministrator, nisi se dæmones confessi fuerint, Christiano mentiri non audentes, ibidem illius Christiani procacissimi sanguinem fundite. Quid isto opere manifestius? quid hac probatione fidelius? simplicitas veritatis in medio est. Virtus illi sua assistit. Nihil suspicari licebit magia, aut aliqua ejusmodi fallacia fieri. dictis non stetis, si oculi vestri, & aures permiserint vobis. Quid autem inniti potest adversus id, quod ostenditur nuda sinceritate? si altera parte vere Dei sunt, cur sese dæmonia mentiuntur? an ut nobis obsequantur? Jam ergo subjecta Christianis divinitas vestra. Nec divinitas deputanda est, quæ subdita est homini, &, si quid ad dedecus facit, æmulis suis. Si altera parte dæmones sunt, vel angeli, cur se alibi pro diis agere respon-

respondent? Nam sicut illi, qui dii habentur, dæmones se dicere noluissent, si vere dii essent, scilicet ne de majestate se deponerent: Ita & isti, quos directo dæmonas nostis, non auderent alibi pro diis agere, si aliqui omnino dii essent quorum nominibus utuntur. Verentur enim abuti majestate superiore sine dubio, & timendorum. Ideo nulla est divinitas ista, quam tenetis, quia si esset, neque à dæmoniis affectaretur in confessione,neque à diis negaretur. Cum ergo utraque pars concurrit in confessionem Deos esse negans, agnoscite unum genus esse, id est dæmonas. Verum utrobique jam Deos quærite. quos enim præsumpseratis, dæmonas esse cognoscitis) Eadem vero opera nostra ab eisdem diis vestris non tantum hoc detegentibus, quod neque ipsi dii sint, neque ulli alii, etiam illud incontinenti cognoscitis, qui sit vere Deus, & an ille, & an unicus, quem Christiani profitemur. & an ita credendus, colendusque, ut fides, ut disciplina disposita est Christianorum. Dicent ibidem, ecquis ille Christus cum sua fabula? Si homo communis conditionis, si magus, si post mortem de sepulchro à discipulis surreptus, si nunc denique penes inferos,

si

ſi non in cœlis potius, & inde venturus cum totius mundi motu, cum horrore orbis, cum planctu omnium, ſed non Chriſtianorum, ut Dei virtus, & Dei ſpiritus, & ſermo, & ſapientia, & ratio, & Dei filius. Quodcumque rideretis, rideant & illi vobiſcum, negent Chriſtum omnem ab ævo animam reſtituto corpore judicaturum; dicant hoc pro tribunali, ſi forte Minoën, & Radamanthum ſecundum conſenſum Platonis, & poëtarum hoc eſſe ſortitos, ſuæ ſaltem ignominiæ, & damnationis notam refutent. Renuntient ſe immundos ſpiritus eſſe, quod vel ex pabulis eorum, ſanguine, & fumo, & putidis rogis pecorum, & impuratiſſimis linguis ipſorum vatum intelligi debuit. Renuant ob malitiam prædamnatos ſe in eundem judicii diem cum omnibus cultoribus, & operatoribus ſuis. Atqui omnis hæc noſtra in illos dominatio, & poteſtas de nominatione Chriſti valet, & de commemoratione eorum, quæ ſibi à Deo per arbitrum Chriſtum imminentia expectant. Chriſtum timentes in Deo, & Deum in Chriſto, ſubjiciuntur ſervis Dei, & Chriſti. Ita de contactu, deque afflatu noſtro contemplatione, & repræſentatione ignis illius cor-

 repti

repeti etiam de corporibus nostro imperio excedunt inviti, & dolentes, & vobis præsentibus erubescentes. Credite illis, cum de se loquuntur, qui mentientibus creditis; nemo ad suum dedecus mentitur, quin potius ad honorem: magis fides prona est adversus semetipsos confitentes, quam pro semetipsis negantes. Hæc denique testimonia Deorum vestrorum Christianos facere consueverunt, quia plurimum illis credendo, in Christo domino credimus. Ipsi literarum nostrarum fidem accendunt. Ipsi spei nostræ fidentiam ædificant. Colitis illos, quod sciam, etiam de sanguine Christianorum; nollent itaque vos, tam fructuosos, tam officiosos sibi amittere, vel ne à vobis quandoque Christianis fugentur, si illis sub Christiano volente vobis veritatem probare, mentiri liceret.

CAP. XXIV.

Quòd Christiani non incurrant crimen læsæ religionis; sed ipsi potius, qui Deos colunt longè diversos.

Omnis ista confessio illorum, qua se deos negant esse, quaque non alium Deum respondent præter unum, cui

cui nos mancipamur, satis idonea est ad depellendum crimen læsæ maxime Romanæ religionis. Si enim non sunt Dei pro certo, nec religio pro certo est. Si religio non est, nec pro certo rei sumus læsæ religionis. At è contrario in vos exprobratio resultavit, qui mendacium colentes veram religionem veri Dei non modo negligendo, quin insuper expugnando Deum verum, committitis crimen veræ irreligiositatis. Nam ut constaret illos deos esse, nonne conceditis de æstimatione communi aliquem esse sublimiorem, & potentiorem, velut principem mundi perfectæ peritiæ, & majestatis? nam & sic plerique disponunt divinitatem, ut imperium summæ dominationis esse penes unum, officia ejus penes multos velint, ut Plato Jovem magnum in coelo comitatum exercitu describit deorum pariter, & dæmonum. Itaque oportere & procurantes, & præfectos, & præsides pariter suspici. Et tamen quod facimus admittit qui magis ad Cæsarem promerendum & operam, & spem suam transfert, nec appellationem Dei, ita ut Imperatoris in aliquem principem confitetur, cum capitale esse judicetur alium præter Cæsarem & dicere, & audire? Colat

alius Deum, alius Jovem, alius ad coelum ſupplices manus tendat, alius ad aram Fidei, alius, ſi hoc putatis, nubes numeret orans, alius lacunaria, alius ſuam animam Deo ſuo voveat, alius hirci. Videte enim, ne & hoc ad irreligioſitatis elogium concurrat, adimere libertatem religionis, & interdicere optionem divinitatis, ut non liceat mihi colere quem velim, ſed cogar colere, quem nolim.* Nemo ſe ab invito coli vellet, ne homo quidem, atque ideo & Ægyptiis permiſſa eſt tam vanæ ſuperſtitionis poteſtas, avibus, & beſtiis conſecrandis, & capite damnandis, qui aliquem hujuſmodi Deum occiderit. Unicuique etiam provinciæ, & civitati ſuus Deus eſt, ut Syriæ Aſtartes, ut Arabiæ Diſares, ut Norici Belenus, ut Africæ Cœleſtis, ut Mauritaniæ Reguli ſui. Romanas (ut opinor) provincias edidi, nec tamen Romanos deos earum, quia Romæ non magis coluntur, quàm qui per ipſam quoque Italiam municipali conſecratione cenſentur, Cruſtuminienſium Belventinus, Narnienſium Viridianus, Æſculanorum Ancaria, Volſinienſium Nurſia, Ocriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia, Faliſcorum in honore eſt pater Curis, unde accepit cogno-

cognomen Juno. Sed nos soli arcemur à religionis proprietate. Lædimus Romanos, nec Romani habemur, quia non Romanorum Deum colimus. Bene quod omnium Deus est, cujus velimus, aut nolimus omnes sumus. Sed apud vos quodvis colere jus est, præter Deum verum. quasi non hic magis omnium sit Deus, cujus omnes sumus.

CAP. XXV.

Quòd magna fuit præsumptio Romanorum, credentium ob religionem Deorum suorum, se imperium mundi occupâsse.

SAtis mihi quidem videor probasse de falsa, & vera divinitate, cum demonstravi, quemadmodum probatio consistat, non modo disputationibus, nec argumentationibus, sed ipsorum etiam testimoniis, quos Deos creditis, ut nihil jam ad hanc causam sit retractandum. Quoniam tamen Romani nominis proprie mentio occurrit, non omittam congressionem, quam provocat illa præsumptio dicentium, Romanos pro merito religiositatis diligentissimæ in tantum sublimitatis elatos, ut orbem occuparint, & adeo Deos esse, ut præ-

ter cæteros floreant, qui illis officium præter cæteros faciant. Scilicet ista merces Romanis à diis pro gratia expensa est. Sterculius, & Mutunus, & Larentina provexit imperium. Peregrinos enim Deos non putem extraneæ genti magis fautum voluisse quàm suæ; & patrium solum, in quo nati, adulti, nobilitati, sepultique sunt, transfretanis dedisse. Viderit Cybele, si urbem Romanam, ut memoriam Trojani generis adamavit, vernaculi sui scilicet adversus Achivorum arma protecti, si ad ultores transire prospexit, quos sciebat Græciam Phrygiæ debellatricem subacturos. Itaque majestatis suæ in urbem collatæ grande documentum nostra etiam ætate proposuit cum M. Aurelio apud Syrmium reip. exempto die XVI. Calendarum Aprilium, Archigallus ille sanctissimus die IX. Calend. earundem, quo sanguinem impurum lacertos quoque castrando libabat, pro salute Imperatoris Marci jam intercepti solita æque imperia mandavit. O nuntios tardos, ô somniculosa diplomata, quorum vitio excessum Imperatoris non ante Cybele cognovit, ne deam talem riderent Christiani. Sed non statim, & Jupiter Cretam suam Romanis fascibus concuti fineret, oblitus

oblitus antrum illud Idæum & æra Corybantia, & jucundissimum illic nutricis suæ odorem. Nonne omni Capitolio tumulum suum præposuisset, ut ea potius orbi terræ præcelleret, quæ cineres Jovis texit? vellet Juno Punicam urbem posthabitâ Samo dilectam ab Æneadarum utique genere deleri? quod sciam,

----Hic illius arma,
Hic currus fuit; hoc regnum dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, jam tum tenditq; fovetque.

Misera illa conjux Jovis, & soror adversus fata non valuit, planè

Fato stat Jupiter esse.

Nec tantum tamen honoris Romani dicaverunt fatis dedentibus sibi Carthaginem adversus destinatum, votumque Junonis, quantum prostitutissimæ lupæ Larentinæ. Plures Deos vestros regnasse certum est. Igitur si conferendi imperii tenent potestatem, cum ipsi regnarent, à quibus acceperant eam gratiam? quem coluerat Saturnus, & Jupiter? aliquem, opinor, Sterculium, sed Romæ postea cum indigenis. Etiam

 siqui

siqui non regnarunt, tamen regnabatur ab aliis nondum cultoribus suis, ut qui nondum dii habebantur. Ergo aliorum est regnum dare, quia regnabatur multo ante, quam isti dii inciderentur. Sed quam vanum est fastigium Romani nominis religiositatis meritis deputare, cum post imperium, sive adhuc regnum religio profecerit. Age jam rebus religio profecerit. Nam etsi à Numa concepta est curiositas superstitiosa, nondum tamen aut simulachris, aut templis res divina apud Romanos constabat, frugi religio, & pauperes ritus, & nulla Capitolia certantia cœlo, sed temeraria de cespite altaria & vasa adhuc Samia, & nidor ex illis, & Deus ipse nusquam. Nondum enim tunc ingenia Græcorum, atque Tuscorum fingendis simulachris urbem inundaverant. Ergo non ante religiosi Romani quam magni. Ideoque non ob hoc magni, quia religiosi. Atqui quomodo ob religionem magni, quibus magnitudo de irreligiositate provenit? ni fallor enim omne regnum, vel imperium bellis quæritur, & victoriis propagatur. Porrò bella & victoriæ, captis & eversis plurimum urbibus constant. Id negotium sine Deorum injuria non est. Eædem strages mœnium,

&

& templorum, pares cædes civium, & ſacerdotum, nec diſſimiles rapinæ ſacrarum divitiarum, & profanarum. Tot igitur ſacrilegia Romanorum, quot trophæa. Tot de Diis, quot de gentibus triumphi. Tot manubiæ, quot manent adhuc ſimulachra captivorum Deorum. Et ab hoſtibus ergo ſuis ſuſtinent adorari, & illis imperium ſine fine decernunt, quorum magis injurias, quam adulationes remuneraſſe debuerant. Sed qui nihil ſentiunt, tam impunè læduntur, quàm fruſtra coluntur. Certe non poteſt fidei convenire, ut religionis meritis excreviſſe videantur, qui, ut ſuggeſſimus, religionem aut lædendo creverunt, aut creſcendo læſerunt. Etiam illi, quorum regna conflata ſunt in imperii Romani ſummam, cum ea amitterent, ſine religionibus non fuerunt.

CAP. XXVI.

Quòd ſolus Deus, cujus eſt orbis terrarum, regna contulit.

VIdete igitur ne ille regna diſpenſet, cujus eſt & orbis, qui regnatur, & homo ipſe, qui regnat. ne ille vices dominationum ipſis temporibus in ſeculo ordinaverit, qui ante omne tem-

pus fuit, & seculum corpus temporum fecit. Ne ille civitates extollat, aut deprimat, sub quo fuit aliquando sine civitatibus genus hominum. Quid erratis? prior est quibusdam diis suis sylvestris Roma. ante regnavit, quàm tantum ambitum capitolii extrueretur. Regnaverunt & Babylonii ante Pontifices, & Medi ante Quindecim viros, & Ægyptii ante Salios, & Assyrii ante Lupercos, & Amazones ante Virgines Vestales. Postremo si Romanæ religiones regna præstant, nunquam retro Judæa regnasset despectrix communium istarum divinitatum, cujus & Deum victimis, & templum donis, & gentem foederibus aliquandiu Romani honorastis, nunquam dominaturi ejus, si Deo non deliquisset, ultimo in Christum.

CAP. XXVII.

Quòd dæmones incitant contra Christianos, gentes; quia licèt subjiciantur illis, sunt tamen servi contumaces.

SAtis hæc adversus intentionem læsæ divinitatis, quod non videamur lædere eam, quam ostendimus non esse. Igitur provocati ad sacrificandum obstruimus

firmimus gradum pro fide conſcientiæ noſtræ, qua certi ſumus, ad quos iſta perveniant officia, ſub imaginum proſtitutione, & humanorum nominum conſecratione. Sed quidam dementiam exiſtimant, quod cum poſſimus & ſacrificare in præſenti, & illæſi abire manente apud animum propoſito, obſtinationem ſaluti præferamus. Datis ſcilicet conſilium, quo vobis abutamur. ſed agnoſcimus unde talia ſuggerantur, quis totum hoc agitet, & quomodo nunc aſtutia ſuadendi, nunc duritia ſæviendi ad conſtantiam noſtram dejiciendam operetur. Ille ſcilicet ſpiritus dæmoniacæ, & angelicæ paraturæ, qui noſter ob divortium æmulus, & ob Dei gratiam invidus, de mentibus veſtris adverſus nos præliatur, occulta inſpiratione modulatis, & ſubornatis ad omnem, quam in primordio exorſi ſumus, & judicandi perverſitatem, & ſæviendi iniquitatem. Nam licet ſubjecta ſit nobis tota vis dæmonum, & ejuſmodi ſpiritus, ut nequam tamen ſervi metui nonnumquam contumaciam miſcent, & lædere geſtiunt, quos alias verentur. odium enim etiam timor ſpirat. Præterquam & deſperata conditio eorum ex prædamnatione, ſolatium reputat frauen-

dæ interim malignitatis de pœnæ mora. Et tamen apprehensi subiguntur, & conditioni suæ succidunt, & quos de longinquo oppugnant, de proximo obsecrant. Itaque cum vice rebellantium ergastulorum, sive carcerum, vel metallorum, vel hoc genus pœnalis servitutis erumpunt adversum nos, in quorum potestate sunt, certi impares se esse, & hoc magis perditos, ingratis resistimus ut æquales, & repugnamus perseverantes in eo, quod oppugnant, & illos nunquam magis detriumphamus, quam cum pro fidei obstinatione damnamur.

CAP. XXVIII.

Quòd gentes propriam religionem parvi pendant, timentes magis Imperatorem, quàm Jovem.

QUoniam autem facile iniquum videretur liberos homines invitos urgeri ad sacrificandum, (Nam & aliàs divinæ rei faciendæ libens animus indicitur,) certe ineptum existimaretur, si quis ab alio cogeretur ad honorem deorum, quos ultro sui causa placare deberet, ne præ manu esset jure libertatis dicere, nolo mihi Jovem propitium.

tium. Tu qui es? me conveniat Janus iratus ex qua velit fronte. Quid tibi mecum est? Formati estis ab iisdem utique spiritibus, ut nos pro salute Imperatoris sacrificare cogatis. Et imposita est tam vobis necessitas cogendi, quam nobis obligatio periclitandi. Ventum est igitur ad secundum titulum læsæ augustioris majestatis. Siquidem majore formidine, & callidiore timiditate Cæsarem observatis, quam ipsum de Olympo Jovem, & merito si sciatis. Quis enim ex viventibus non quilibet mortuo potior? Sed nec hoc vos ratione facitis, potius quam respectu repræsentaneæ potestatis. Adeo & in isto irreligiosi erga Deos vestros deprehendimini, cum plus timoris humano dominio dicatis. Citius denique apud vos per omnes deos, quam per unum genium Cæsaris pejeratur.

CAP. XXIX.

Dii nec Cæsarem, nec alium juvare possunt: quare meritò Cæsar magis honorandus, quàm illi.

CONstet igitur prius, si isti, quibus sacrificatur, salutem imperatoribus, vel cuilibet homini impertiri possunt & ita.

ita nos crimini addicite. Si Angeli, aut Dæmones substantia pessimi spiritus, beneficium aliquod operantur, si perditi conservant, si damnati liberant, si denique, quod in conscientia vestra est, mortui vivos tuentur, jam utique suas primo statuas, & imagines, & ædes tuerentur, quæ (ut opinor) Cæsarum milites excubiis suis salva præstant. Puto autem hæ ipsæ materiæ de metallis Cæsarum veniunt, & tota templa de nutu Cæsaris constant. Multi denique dii habuerunt Cæsarem iratum. Facit ad causam, si & propitius illis aliquid liberalitatis, aut privilegii confert. Ita qui sunt in Cæsaris potestate, cujus & toti sunt, quomodo habebunt salutem Cæsaris in potestate, ut eam præstare posse videantur, quam facilius ipsi à Cæsare consequuntur? Ideo ergo committimus in majestatem Imperatorum, quia illos non subjicimus rebus suis? quia non ludimus de officio salutis eorum qui eam non putamus in manibus esse plumbatis? Sed vos religiosi, qui eam quæritis ubi non est, petitis, à quibus dari non potest, præterito eo, in cujus est potestate. Insuper eos debellatis, qui eam sciunt petere, qui etiam possint impetrare, dum sciunt petere.

CAP.

CAP. XXX.

Imperatores à Deo esse, quorum salutem Christiani à Deo vero supplices petant, qui eam dare est solitus.

NOS enim pro salute Imperatorum Deum invocamus æternum, Deum verum, Deum vivum, quem & ipsi Imperatores propitium sibi præter cæteros malunt. Sciunt quis illis dederit imperium; sciunt qua homines, quis & animam. Sentiunt eum Deum esse solum, in cujus solius potestate sunt, à quo sunt secundi, post quem primi, ante omnes, & super omnes Deos. Quidni? cum super omnes homines, qui utique vivunt, & mortuis antistant; recogitant quousque vires imperii sui valeant, & ita Deum intelligunt, adversus quem valere non possunt; per eum valere se cognoscunt. Coelum denique debellet Imperator, coelum captivum triumpho suo invehat, coelo mittat excubias, coelo vectigalia imponat. Non potest, ideo magnus est, quia coelo minor est. Illius enim est ipse, cujus & coelum est, & omnis creatura. Inde est Imperator, unde & homo antequam Im-

Imperator, inde poteſtas illi, unde & ſpiritus. Illuc ſuſpicientes Chriſtiani manibus expanſis, quia innocuis; capite nudo, quia non erubeſcimus; denique ſine monitore, quia de pectore oramus, precantes ſumus omnes ſemper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, ſenatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcumque hominis, & Cæſaris vota ſunt. Hæc ab alio orare non poſſum, quàm à quo ſcio me conſecuturum, quoniam & ipſe eſt, qui ſolus præſtat, & ego ſum, cui impetrare debetur; famulus ejus, qui eum ſolum obſervo, qui ei offero opimam, & majorem hoſtiam, quam ipſe mandavit, orationem de carne pudica, de anima innocenti, de ſpiritu ſancto profectam. Non grana thuris unius aſſis, non Arabicæ arboris lachrymas, nec duas meri guttas, nec ſanguinem reprobi bovis mori optantis, & poſt omnia inquinamenta, etiam conſcientiam ſpurcam, ut mirer, cum hoſtiæ probantur penes vos à vitioſiſſimis ſacerdotibus, cur præcordia potius victimarum, quam ipſorum ſacrificantium examinantur. Sic itaque nos ad Deum expanſos ungulæ fodiant,

cruces

cruces suspendant, ignes lambant, gladii guttura detruncent, bestiæ insiliant, paratus est ad omne supplicium ipse habitus orantis Christiani. Hoc agite boni præsides. Extorquete animam Deo supplicantem pro Imperatore. Hic erit crimen, ubi veritas & Dei devotio est.

CAP. XXXI.

De oratione pro inimicis, & Principibus.

ADulati nunc sumus Imperatori, & mentiti vota, quæ diximus ad evadendam scilicet vim. Planè proficit ista fallacia. Admittitis enim nos probare quodcunque defendimus. Qui ergo putas nihil nos de salute Cæsarum curare, inspice Dei voces, literas nostras, quas neque ipsi supprimimus, & plerique casus ad extraneos transferunt. Scitote ex illis præceptum esse nobis ad redundantiam benignitatis, etiam pro inimicis Deum orare, & persecutoribus nostris bona precari. Qui magis inimici, & persecutores Christianorum, quam de quorum majestate convenimur in crimen? sed etiam nominatim, atque manifeste, orate, inquit, pro regibus, & pro principibus, & potestatibus, ut om-

nia

nia tranquilla sint. Vobiscum enim concutitur imperium concussis etiam cæteris membris ejus; utique & nos (licet extranei à turbis æstimemur) in aliquo loco casus invenimur.

CAP. XXXII.

Quamobrem Christiani orent pro Romano Imperatore, & jurent.

EST & alia major necessitas nobis orandi pro Imperatoribus, etiam pro omni statu imperii, rebusque Romanis, quod vim maximam universo orbi imminentem, ipsamque clausulam seculi acerbitates horrendas comminantem, Romani Imperii commeatu scimus retardari. Itaque nolumus experiri, & dum precamur differri, Romanæ diuturnitati favemus. Sed & juramus, sicut non per Genios Cæsarum, ita per salutem eorum, quæ est augustior omnibus geniis. Nescitis genios dæmonas dici, & inde diminutiva voce dæmonia? Nos judicium Dei suspicimus in Imperatoribus, qui gentibus illos præfecit. Id in eis scimus esse, quod Deus voluit, & pro magno adjumento habemus. Cæterum dæmonas, id est genios adjurare consuevimus, ut illos de hominibus exigamus,

non

non dejerare, ut illis honorem divinitatis conferamus.

CAP. XXXIII.

Imperatorem hominem esse, non Deum.

SED quid ego amplius de religione, atque pietate Christiana in Imperatorem? quem necesse est suspiciamus, ut eum, quem Dominus noster elegit, ut merito dixerim, noster est magis Cæsar, ut à nostro Deo constitutus. Itaque ut meo plus ego illi operor in salutem. Siquidem non solum ab eo postulo, eam qui potest præstare, aut quod talis postulo, qui merear impetrare, sed etiam, quod temperans majestatem Cæsaris infra Deum, magis illum commendo Deo, cui soli subjicio. Subjicio autem cui non adæquo. Non enim Deum Imperatorem dicam, vel quia mentiri nescio, vel quia illum deridere non audeo, vel quia nec ipse se Deum volet dici, si homo sit. interest homini Deo cedere. Satis habeat appellari Imperator. Grande & hoc nomen est, quod à Deo traditur. Negat illum Imperatorem, qui Deum dicit. Nisi homo sit, non est Imperator. Hominem se esse

esse etiam triumphans in illo sublimissimo curru admonetur. Suggeritur enim ei à tergo, Respice post te, Hominem memento te. Et utique hoc magis gaudet, tanta se gloria coruscare, ut illi admonitio conditionis suæ sit necessaria. Minor erat; si tunc Deus diceretur, quia non vere diceretur. Major est, qui revocatur, ne se Deum existimet.

CAP. XXXIV.

Non dominum appellandum esse Imperatorem, nisi more communi; nunquam verò Deum.

AUgustus Imperii formator ne dominum quidem dici se volebat. Et hoc enim Dei est cognomen. Dicam planè Imperatorem dominum, sed more communi; sed quando non cogor, ut dominum Dei vice dicam. Cæterum liber sum illi. Dominus enim meus unus est, Deus omnipotens, & æternus, idem qui & ipsius. Qui pater patriæ est, quomodo Dominus est? Sed & gratius nomen est pietatis quam potestatis, etiam familiæ magis patres, quam domini vocantur. Tanto abest, ut Imperator Deus debeat dici, quod non potest credi non modo turpissima, sed

&

& perniciosa adulatione. Tanquam si habens Imperatorem, alterum appelles, nonne maximam, & inexorabilem offensam contrahes ejus, quem habuisti, etiam ipsi timendam, quem appellasti? esto religiosus in Deum, qui vis illum propitium Imperatori. Desine alium Deum credere, atque ita & hunc Deum dicere, cui Deo opus est. Si non de mendacio erubescit adulatio, ejusmodi hominem Deum appellans, timeat saltem de infausto. Maledictum est ante apotheosin Deum Cæsarem nuncupare.

CAP. XXXV.

Quòd Christiani majores & veriores honores exhibent Imperatoribus, quàm Gentiles.

PRopterea igitur publici hostes Christiani, quia Imperatoribus neque vanos, neque mentientes, neque temerarios honores dicant, quia veræ religionis homines etiam solemnia eorum, conscientia potius quàm lascivia celebrant. Grande videlicet officium focos, & toros in publicum educere, vicatim epulari, civitatem tabernæ habitu abolefacere, vino lutum cogere, catervatim cursi-

cursitare ad injurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. Siccine exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus? Hæccine solennes dies principum decent, quæ alios dies non decent? qui observant disciplinam de Cæsaris respectu, ii eam propter Cæsarem deserunt? & malorum morum licentia pietas erit, occasio luxuriæ religio deputabitur? O nos merito damnandos! cur enim vota, & gaudia Cæsarum casti, & sobrii, & probi expungimus? cur die læto non laureis postes obumbramus? nec lucernis diem infringimus? honesta res est solemnitate publica exigente induere domui tuæ habitum alicujus novi lupanaris. Velim tamen in hac quoque religione secundæ majestatis, de qua in secundum sacrilegium convenimur Christiani, non celebrando vobiscum solemnia Cæsarum, quo more celebrari, nec modestia, nec verecundia, nec pudicitia permittunt, sed occasio voluptatis magis, quàm digna ratio persuasit, fidem, & veritatem vestram demonstrare, ne forte & istic deteriores Christianis deprehendantur, qui nos nolunt Romanos haberi, sed hostes principum Romanorum. Ipsos Quirites, ipsam vernaculam septem collium plebem

convenio,

convenio, an alicui Cæſari ſuo parcat illa lingua Romana? Teſtis eſt Tyberis, & ſcholæ beſtiarum. Jam ſi pectoribus ad tranſlucendum quandam ſpecularem materiam natura obduxiſſet, cujus non præcordia inſculpta apparerent novi ac novi Cæſaris ſcenam congiario dividendo præſidentis? etiam illa hora qua adclamant,

De noſtris annis tibi Juppiter augeat annos.

Hæc Chriſtianus tam enuntiare non novit, quam de novo Cæſare optare. Sed vulgus, inquis, ut vulgus. tamen Romani, nec ulli magis depoſtulatores Chriſtianorum quam vulgus. Planè cæteri ordines pro auctoritate religioſi ex fide, nihil hoſticum de ipſo ſenatu, de equite, de caſtris, de palatiis ipſis ſpirant. Unde Caſſii,& Nigri,& Albini? unde qui inter duas lauros obſident Cæſarem? unde qui faucibus ejus exprimendis palæſtricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt omnibus Stephanis,atq;Parthenijs audaciores? de Romanis (niſi fallor) id eſt,de non Chriſtianis. Atq;adeo omnes illi ſub ipſa uſque impietatis eruptione, & ſacra faciebant pro ſalute Imperatoris, & Genium ejus dejerabant, alii foris, alii intus, & utique publicorum hoſtium

ſtium nomen Chriſtianis dabant. Sed & qui nunc ſceleſtarum partium ſocii, aut plauſores quotidie revelantur, poſt vindemiam parricidarum racematio ſuperſtes, quam recentiſſimis, & ramoſiſſimis laureis poſtes præſtruebant? quam elatiſſimis, & clariſſimis lucernis veſtibula enubilabant? quàm cultiſſimis, & ſuperbiſſimis toris forum ſibi dividebant? non ut gaudia publica celebrarent, ſed ut vota propria jam ediſcerent, & in aliena ſolemnitate exemplum, atque imaginem ſpei ſuæ inaugurarent, nomen principis in corde mutantes. Eadem officia dependunt & qui Aſtrologos, & Aruſpices, & Augures, & Magos de Cæſarum capite conſultant, quas artes ut ab angelis deſertoribus proditas, & à Deo interdictas, ne ſuis quidem cauſis adhibent Chriſtiani. Cui autem opus eſt perſcrutari ſuper Cæſaris ſalute, niſi à quo aliquid adverſus illam cogitatur, vel optatur? aut poſt illam ſperatur, & ſuſtinetur? non enim ea mente de charis conſulitur, qua de dominis. Aliter curioſa eſt ſolicitudo ſanguinis, aliter ſervitutis.

CAP. XXXVI.

Tenentur Christiani diligere non solùm Imperatorem, sed & omnes homines.

SI hæc ita sunt, ut hostes deprehendantur, qui Romani vocabantur, cur nos, qui hostes existimamur, Romani negamur? Non possumus & Romani non esse, & hostes esse, cum hostes reperiantur, qui Romani habebantur? adeo pietas, & religio, & fides Imperatoribus dedita non in hujusmodi officiis consistit, quibus & hostilitas magis ad velamentum sui potest fingi, sed in iis moribus, quibus divinitas imperat, tam vere, quam circa omnes necesse habet exhiberi. Neque enim hæc opera bonæ mentis solis Imperatoribus debentur à nobis. Nullum bonum sub exceptione personarum administramus, quia nobis præstamus, qui non ab homine, aut laudis, aut præmii expensum captamus, sed à Deo exactore & remuneratore indifferentis benignitatis. Iidem sumus Imperatoribus, qui & vicinis nostris. Male enim velle, male facere, male dicere, male cogitare de quoquam ex æquo vetamur. Quodcunque

non licet in Imperatorem, id nec in quemquam. Quod in neminem, eo forsitan magis, nec in ipsum, qui per Deum tantus est.

CAP. XXXVII.

Quod ad Christianos pertinet neminem lædere, quanquam pro multitudine possent se vindicare.

SI inimicos, ut supra diximus, jubemur diligere, quem habebimus odisse? Item si læsi vicem referre prohibemur, ne de facto pares simus, quem possumus lædere? Nam de isto ipsi recognoscite. Quoties enim in Christianos desævitis partim animis propriis, partim legibus obsequentes? Quoties etiam præteritis vobis, suo jure, nos inimicum vulgus invadit lapidibus, & incendiis? ipsis Bacchanalium furiis nec mortuis parcunt Christianis, quin illos de requie sepulturæ, de asylo quodam mortis, jam alios, jam nec totos avellant, dissecent, distrahant. Quid tamen de tam conspiratis unquam denotatis, de tam animatis ad mortem usque pro injuria repensatis? quando vel una nox pauculis faculis largitatem ultionis posset operari, si malum malo dispungi penes

nos

nos liceret. Sed absit, ut aut igni humano vindicetur divina secta, aut doleat pati, in quo probatur. Si enim hostes exertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipsique Parthi, vel quantæcunque, unius tamen loci & suorum finium gentes, quàm totius orbis. Hesterni sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum. Sola vobis relinquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus, etiam impares copiis, qui tam libenter trucidamur, si non apud istam disciplinam magis occidi liceret, quàm occidere? Potuimus & inermes nec rebelles, sed tantummodo discordes solius divortii invidia adversus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum in aliquem orbis remoti sinum abrupissemus à vobis, suffudisset utique dominationem vestram tot qualiumcunque amissio civium, immo etiam & ipsa destitutione punisset. Procul dubio expavissetis ad solitudinem vestram, ad silentium rerum, & stuporem quendam quasi mortuæ urbis, quæsissetis quibus

in ea imperassetis. Plures hostes, quàm cives vobis remansissent. nunc enim pauciores hostes habetis præ multitudine Christianorum penè omnium civium, penè omnes cives Christianos habendo. Sed hostes maluistis vocare generis humani potius, quam erroris humani. Quis autem vos ab illis occultis, & usquequaque vastantibus mentes, & valetudines vestras hostibus raperet? A dæmoniorum incursibus dico, quæ de vobis sine præmio, sine mercede depellimus. Sufficisset hoc solum nostræ ultioni, quod vacua exinde possessio immundis spiritibus pateret. Porrò nec tanti præsidii compensationem cogitantes non modo non molestum vobis genus, verum etiam necessarium, hostes iudicare maluistis, quia sumus planè non generis humani tamen, sed potius erroris.

CAP. XXXVIII.

Christianorum Sectam neque deputandam esse inter Factiones licitas.

PRoinde nec paulo lenius inter licitas factiones sectam istam deputari oportebat, à qua nihil tale committitur, quale de illicitis factionibus timeri solet. Nisi fallor enim prohibendarum

rum factionum causa de providentia constat modestiæ publicæ, ne civitas in partes scinderetur, quæ res facile comitia, concilia, curias, conciones, spectacula, etiam æmulis studiorum compulsationibus inquietaret, cum jam & in quæstu habere cœpissent venalem, & mercenariam homines violentiæ suæ operam. At enim nobis ab omni gloriæ, & dignitatis ardore frigentibus nulla est necessitas cœtus, nec ulla magis res aliena, quam publica. Unam omnes rempublicam cognoscimus mundum. Æque spectaculis vestris in tantum renuntiamus, in quantum originibus eorum, quas scimus de superstitione conceptas, cum & ipsis rebus, de quibus transiguntur, prætersumus. Nihil est nobis dictu, visu, auditu cum insania circi, cum impudicitia theatri, cum atrocitate arenæ, cum xysti vanitate. Quo vos offendimus, si alias præsumimus voluptates? Si oblectari novisse nolumus, nostra injuria est, si forte, non vestra. Sed reprobamus quæ placent vobis, nec vos nostra delectant. Sed licuit Epicureis aliquam decernere voluptatis veritatem, id est animi æquitatem, & ampla negotia.

CAP. XXXIX.

Disciplina Christianorum; ubi dilucidè & clarè ponit omnia, quæ peragi solita sunt in Ecclesia.

Edam jam nunc ego ipse negotia Christianæ factionis, ut qui mala refutaverim, bona ostendam. Corpus sumus de conscientia religionis, & disciplinæ unitate, & spei foedere. Coimus in coetum, & congregationem, ut ad Deum quasi manu facta precationibus ambiamus orantes. Hæc vis Deo grata est. Oramus etiam pro Imperatoribus, pro ministris eorum, ac potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete, pro mora finis. Coimus ad literarum divinarum commemorationem, si quid præsentium temporum qualitas aut præmonere cogit, aut recognoscere. Certe fidem sanctis vocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam præceptorum nihilominus inculcationibus densamus. Ibidem etiam exhortationes, castigationes, & censura divina. Nam & judicatur magno cum pondere, ut apud certos de Dei conspectu; summumque futuri judicii præjudicium est, siquis ita deliquerit, ut

à

à communicatione orationis, & conventus, & omnis sancti commercii relegetur. Præsident probati quique seniores, honorem istum non pretio, sed testimonio adepti ; neque enim pretio ulla res Dei constat. Etiam si quod arcæ genus est, non de oneraria summa quasi redemptæ religionis congregatur. Modicam unusquisque stipem menstrua die, vel cum velit, & si modo velit, & si modo possit, apponit. Nam nemo compellitur, sed sponte confert. Hæc quasi deposita pietatis sunt. Nam inde non epulis, nec potaculis, nec ingratiis voratrinis dispensatur, sed egenis alendis, humandisque, & pueris, ac puellis re, ac parentibus destitutis, jamque domesticis senibus. Item naufragis, & si qui in metallis, & si qui in insulis, vel in custodiis dumtaxat ex causa Dei sectæ, alumni confessionis suæ fiunt. Sed ejusmodi vel maxime dilectionis operatio notam nobis inurit penes quosdam. Vide, inquiunt, ut invicem se diligant. Ipsi enim invicem oderunt. & ut pro alterutro mori sint parati. Ipsi enim ad occidendum alterutrum paratiores erunt. Sed & quod fratres nos vocamus, non alias (opinor) infamant quam quod apud ipsos omne sanguinis nomen de affe-

ctatione ſimulatum eſt. Fratres etiam veſtri ſumus jure naturæ matris unius, etſi parum homines vos, quia mali fratres. At quanto dignius fratres & dicuntur, & habentur, qui unum patrem Deum agnoverunt, qui unum ſpiritum biberunt ſanctitatis, qui de uno utero ignorantiæ ejuſdem ad unam lucem expaverint veritatis. Sed eo fortaſſe minus legitimi exiſtimamur, quia nulla de noſtra fraternitate tragœdia exclamat, vel quia ex ſubſtantia familiari fratres ſumus, quæ penes vos ferè dirimit fraternitatem. Itaque qui animo, animaque miſcemur, nihil de rei communicatione dubitamus. Omnia indiſcreta ſunt apud nos, præter uxores. In iſto loco conſortium ſolvimus, in quo ſolo cæteri homines conſortium exercent, qui non amicorum ſolummodo matrimonia uſurpant, ſed & ſua amicis patientiſſime ſubminiſtrant; ex illa (credo) majorum, & ſapientiſſimorum diſciplina, Græci Socratis, & Romani Catonis, qui uxores ſuas amicis communicaverunt, quas in matrimonium duxerant, liberorum cauſa, & alibi creandorum, neſcio quidem an invitas. quid enim de caſtitate curarent, quam mariti tam facile donaverant? O ſapientiæ

Atticæ,

Atticæ, ô Romanæ gravitatis exemplum, Leno est Philosophus, & Censor. quid ergo mirum, si tanta caritas conviolatur? Nam & cœnulas nostras prætèrquàm sceleris infames, ut prodigas suggillatis. De nobis scilicet Diogenis dictum est; Megarenses obsonant, quasi crastina die morituri; ædificant vero quasi nunquam morituri. Sed stipulam quis in alieno oculo facilius perspicit, quàm in suo trabem. Tot tribubus, & curiis, & decuriis ructantibus acescit aër: Saliis cœnaturis creditor erit necessarius. Herculanarum decimarum & polluctorum sumptus tabularii supputabunt. Apaturiis, Dionysiis mysteriis Atticis coquorum dilectus indicentur. Ad fumum cœnæ Serapicæ sparteoli excitabuntur: De solo triclinio Christianorum retractatur. Cœna nostra de nomine rationem sui ostendit. Vocatur ἀγάπη, id quod dilectio penes Græcos est. Quantiscunque sumptibus constet, lucrum est pietatis nomine facere sumptum, siquidem inopes quosque refrigerio isto juvamus, non qua penes vos parasiti affectant ad gloriam famulandæ libertatis sub auctoramento ventris inter contumelias saginandi; sed qua penes Deum major est contemplatio medio-

citium. Si honesta causa est convivii, reliquum ordinem disciplinæ æstimate, quid sit de religionis officio. nihil vilitatis, nihil immodestiæ admittit; non prius discumbitur, quàm oratio ad Deum prægustetur: editur quantum esurientes capiunt: bibitur quantum pudicis est utile. Ita saturantur, ut qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum sibi esse. Ita fabulantur, ut qui sciunt Dominum audire. Post aquam manualem, & lumina, ut quisque de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere, hinc probatur quomodo biberit. Æque oratio convivium dirimit. inde disceditur non in catervas cæsionum, neque in classes discursationum, nec in eruptiones lasciviarum, sed ad eandem curam modestiæ, & pudicitiæ, ut qui non tam cœnam cœnaverint, quam disciplinam. Hæc coitio Christianorum merito sanè illicita, si illicitis par; merito damnanda, si quis de ea queritur eo titulo, quo de factionibus querela est. In cujus perniciem aliquando convenimus? Hoc sumus congregati, quod & dispersi. hoc universi, quod & singuli; neminem lædentes, neminem contristantes. Cum probi, cum boni

boni coeunt, cum pii, cum casti congregantur, non est factio dicenda, sed curia.

CAP. XL.

Diluit aliam calumniam, probátque, post adventum Christi, pauciores clades, Deo parcente & miserante, accidisse.

AT è contrario illis nomen factionis accommodandum est, qui in odium bonorum, & proborum conspirant, qui adversum sanguinem innocentium conclamabant, prætexentes sane ad odîi defensionem illam quoque vanitatem, quod existiment omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi Christianos esse causam. Si Tiberis ascendit in moenia, si Nilus non ascendit in arva, si coelum stetit, si terra movit, si fames, si lues, statim Christianos ad leonem. Tantos ad unum? Oro vos, ante Tiberium, id est ante Christi adventum, quantæ clades orbem, & urbem ceciderunt. Legimus Hierapolim, & Delon, & Rhodon, & Coon insulas multis cum millibus hominum pessum abiisse. Memorat & Plato majorem Asiæ, & Africæ terram Atlantico mari ereptam,

ereptam. Sed & mare Corinthium terræmotus ebibit. & vis undarum Lucaniam Italiæ abſciſſam in Siciliæ nomen relegavit. Hæc utique non ſine injuria incolentium accidere potuerunt. Ubi vero tunc non dicam Deorum veſtrorum contemptores Chriſtiani, ſed ipſi dii veſtri, cum totum orbem cataclyſmus abolevit? vel, ut Plato putavit, campeſtre ſolummodo? poſteriores enim illos clade diluvii conteſtantur ipſæ urbes, in quibus nati, mortuique ſunt, etiam quas condiderunt, neque enim aliàs in hodiernum manerent, niſi & ipſæ poſtumæ cladis illius. Nondum Judæum ab Ægypto examen Palæſtina ſuſceperat, nec jam illic Chriſtianæ ſectæ origo conſederat, cum regiones ad fines ejus Sodoma, & Gomorra igneus imber exuſſit. Olet adhuc incendio terra, & ſi qua illic arborum poma conantur, oculis tenus, cæterum contacta cinereſcunt. Sed nec Thuſcia jam tunc, atque Campania de Chriſtianis querebatur, cum Vulſinios de cœlo, Pompeios de ſuo monte perfudit ignis. Nemo adhuc Romæ Deum verum adorabat, cum Annibal apud Cannas per Romanos annulos cædes ſuas modio metiebatur. Omnes dii veſtri ab omnibus colebantur,

lebantur, cum ipſum Capitolium Senones occupaverunt. Et bene, quod ſi quid adverſi accidit urbibus, eædem clades templorum quæ & mœnium fuerunt, ut jam hoc revincam non à deis evenire, quia & ipſis evenit. Semper & humana gens male de Deo meruit, primo quidem ut inofficioſa ejus, quem cum intelligeret ex parte, non requiſivit, ſed & alios inſuper ſibi commentata eſt quos coleret; dehinc quod non inquirendo innocentiæ magiſtrum, & nocentiæ judicem, & exactorem, omnibus vitiis, & criminibus inolevit. Cæterum ſi requiſiſſet, ſequebatur, ut cognoſceret requiſitum, & recognitum obſervaret. & obſervatum propitium magis experiretur, quam iratum. Eundem ergo nunc quoque ſcire debet iratum, quem & retro ſemper prius quam Chriſtiani nominarentur. Cujus bonis utebatur ante editis quam ſibi Deos fingeret, cur non ab eo etiam mala intelligat evenire, cujus bona eſſe non ſenſit? Illius rea eſt, cujus & ingrata. Et tamen ſi priſtinas clades comparemus, leviora nunc accidunt, ex quo Chriſtianos à Deo orbis accepit, Ex eo enim & innocentia ſeculi iniquitates temperavit, & deprecatores Dei eſſe cœperunt. Denique cum

ab-

ab imbribus æstiva hyberna suspendunt, & annus in cura est, vos quidem quotidie pasti, statimque pransuri balneis, & cauponis, & lupanaribus operati aquilicia Jovi immolatis, nudipedalia populo denuntiatis, coelum apud Capitolium quæritis, nubila de laquearibus expectatis, aversi ab ipso & Deo, & coelo. Nos vero jejuniis aridi, & omni continentia expressi, ab omni vitæ fruge dilati, in sacco, & cinere volutantes, invidia coelum tundimus, Deum tangimus, & cum misericordiam extorserimus, Jupiter honoratur.

CAP. XLI.

Quòd meritò Deus in genus humanum irasci debuit; cùm spernatur, & Statuæ adorentur.

VOS igitur importuni rebus humanis, vos rei publicorum incommodorum, vos malorum illices semper, apud quos Deus spernitur, statuæ adorantur. Etenim credibilius haberi debet eum irasci, qui negligatur, quam qui coluntur. Aut næ illi iniquissimi, si propter Christianos etiam cultores suos lædunt, quos separare deberent à meritis Christianorum. Hoc, inquitis, & in

in Deum vestrum repercutere est, siquidem & ipse patiatur propter profanos etiam cultores suos lædi. Admittite prius dispositiones ejus, & non retorquebitis. Qui enim semel æternum judicium destinavit post seculi finem, non præcipitat discretionem, quæ est conditio judicii ante seculi finem. Æqualis est interim super omne hominum genus, & indulgens, & increpans, communia voluit esse commoda profanis, & incommoda suis, ut pari consortio omnes & lenitatem ejus, & severitatem experiremur. Quia æquitatem didicimus apud ipsum, diligimus lenitatem, metuimus severitatem, vos contra utramque despicitis: & sequitur, ut omnes seculi plagæ nobis, si forte in admonitionem, vobis in castigationem à Deo obveniant. Atqui nos nullo modo lædimur, in primis, quia nihil nostra refert in hoc ævo nisi de eo quam celeriter excedere. Dehinc, quia si quid adversi infligitur, vestris meritis deputatur. Sed etsi aliqua nos quoque perstringunt, ut vobis cohærentes lætamur magis recognitione divinarum prædicationum confirmantium scilicet fiduciam, & fidem spei nostræ. Si vero ab eis, quos colitis, omnia vobis mala eveniant nostri causa, quid

quid colere perseveratis tam ingratos, tam injustos? qui magis vos in dolorem Christianorum juvare, & asserere debuerant, quos separare deberent à meritis Christianorum.

CAP. XLII.

Contra eos, qui infructuosos dicebant Christianos.

SED alio quoque injuriarum titulo postulamur, & infructuosi in negotiis dicimur. Quo pacto homines vobiscum degentes, ejusdem victus, habitus, instructus, ejusdem ad vitam necessitatis? neque enim Brachmanæ, aut Indorum Gymnosophistæ sumus sylvicolæ, & exules vitæ. Meminimus gratiam nos debere Domino Deo creatori. Nullum fructum operum ejus repudiamus, planè temperamus, ne ultra modum, aut perperam utamur. Itaque non sine foro, non sine macello, non sine balneis, tabernis, officinis, stabulis, nundinis vestris, cæterisque commerciis cohabitamus in hoc seculo. Navigamus & nos vobiscum, & militamus, & rusticamur, & mercamur, proinde miscemus artes, opera nostra publicamus usui vestro. Quomodo infructuosi videamur negotiis

tiis

tiis veſtris, cum quibus, & de quibus vivimus non ſcio. Sed ſi ceremonias tuas non frequento, attamen illa die homo ſum. Non lavor diluculo Saturnalibus, ne & noctem, & diem perdam. Attamen lavor honeſta hora, & ſalubri, quæ mihi & calorem, & ſanguinem ſervet. Rigere, & pallere poſt lavacrum mortuus poſſum. Non in publico Liberalibus diſcumbo, quod beſtiariis ſuprema cœnantibus mos eſt. Attamen ubi ubi de copiis tuis cœno. Non emo capiti coronam. quid tua intereſt emptis nihilominus floribus quomodo utar? puto gratius eſſe liberis, & ſolutis, & undique vagis. Sed & ſi in coronam coactis, nos coronam naribus novimus, viderint qui per capillum odorantur. Spectaculis non convenimus; quæ tamen apud illos cœtus venditantur ſi deſideravero, libentius de propriis locis ſumantur. Thura non eminus. Si Arabiæ queruntur, ſciant Sabæi pluris, & carioris ſuas merces Chriſtianis ſepeliendis profligari, quam diis fumigandis. Certe inquitis, templorum vectigalia quotidie decoquunt. Stipes quotus quiſque jam jactat? Non ſufficimus & hominibus, & diis veſtris mendicantibus opem ferre, nec putamus aliis quam petentibus

tentibus impertiendum. Denique porrigat manum Jupiter, & accipiat, cum interim plus nostra misericordia insumit vicatim, quam vestra religio templatim. Sed cætera vectigalia gratias Christianis agent ex fide dependentibus debitum, qua alieno fraudando abstinemus, ut si ineatur quantum vectigalibus pereat fraude, & mendacio vestrarum professionum, facile ratio haberi possit, unius speciei querela compensata pro commodo cæterarum rationum.

CAP. XLIII.

Qui de Christianis conqueruntur.

PLanè confitebor, qui conqueruntur. Nam si qui forte vere de sterilitate Christianorum conqueri possunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, tum sicarii, venenarii, magi; item aruspices, arioli, mathematici. His infructuosos esse magnus fructus est. Et tamen quodcumque dispendium est rei vestræ per hanc sectam cum aliquo præsidio compensari potest. Quantos habetis, non dico qui jam de vobis dæmonia excutiant, non dico jam qui pro vobis quoque vero Deo preces sternant, quia forte non creditis, sed à quibus nihil timere possitis?

CAP.

CAP. XLIV.

Quantum nocumentum Respublica patiatur ex morte Christianorum.

AT enim illud detrimentum reipublicæ tam grande quam verum nemo circumspicit: illam injuriam civitatis nullus expendit, cum tot justi impendimur, cum tot innocentes erogamur. vestros enim jam contestamur actus, qui quotidie judicandis custodiis præsidetis; qui sententiis elogia dispungitis. Tot à vobis nocentes variis criminum elogiis recensentur; quis illic sicarius? quis manticularius? quis sacrilegus? aut corruptor? aut lavantium prædo? quis ex illis etiam Christianus ascribitur? aut cum Christiani suo titulo offeruntur, quis ex illis etiam talis, quales tot nocentes? De vestris semper æstuat carcer: de vestris semper metalla suspirant: de vestris semper bestiæ saginantur: de vestris semper munerarii noxiorum greges pascunt. Nemo illic Christianus, nisi planè tantum Christianus; aut si & aliud, jam non Christianus.

CAP. XLV.

Quòd innocentia solùm in Christianis reperiatur.

NOS ergo soli innocentes. Quid mirum, si necesse est? Enimvero necesse est. Innocentiam à Deo edocti, & perfecte eam novimus, ut à perfecto magistro revelatam, & fideliter custodimus, ut ab incontemptibili dispensatore mandatam. Vobis autem humana æstimatio innocentiam tradidit, humana item dominatio imperavit. Inde nec plenæ, nec adeo timendæ estis disciplinæ ad innocentiæ veritatem. Tanta est prudentia hominis ad demonstrandum bonum, quanta auctoritas ad exigendum; tam illa falli facilis, quàm ista contemni. Atque adeo quid plenius dicere non occides, an docere ne irascaris quidem? Quid perfectius prohibere adulterium, an etiam ab oculorum solitaria concupiscentia arcere? quid eruditius de maleficio, an de maliloquio interdicere? quid instructius injuriam non permittere, an nec vicem injuriæ sinere? dum tamen sciatis ipsas quoque leges vestras, quæ videntur ad innocentiam pergere, de divina lege, ut antiquiore

tiquiore forma mutuatas. Dixìmus jam de Mosis ætate. Sed quanta auctoritas legum humanarum? quam illas etsi evadere homini contingat, & plerunque in admissis delitescere, & aliquando contemnere ex voluntate, vel necessitate delinquendi, recogitata etiam brevitate supplicii cujuslibet, non tamen ultra mortem remansuri. Sic & Epicurus omnem cruciatum, dolorémque depretiat, modicum quidem contemptibilem pronuntiando, magnum vero non diuturnum. enimvero nos qui sub Deo omnium speculatore dispungimur, quíque æternam ab eo pœnam providemus, merito soli innocentiæ occurrimus, & pro scientiæ plenitudine, & pro latebrarum difficultate, & pro magnitudine cruciatus non diuturni, verum sempiterni, eum timentes, quem timere debebit & ipse, qui timentes judicat, Deum non proconsulem timentes.

CAP.

CAP. XLVI.

Quòd Christiani debeant licentia disciplinæ philosophis adæquari; maximè, cùm illi veritatem integrè præstent, quam hi mimicè affectant.

COnstitimus (ut opinor) adversus omnium criminum intentionem, quæ Christianorum sanguinem flagitat. Ostendimus totum statum nostrum, & quibus modis probare possimus ita esse, sicut ostendimus, ex fide scilicet, & antiquitate divinarum literarum. Item ex confessione spiritalium potestatum. Quis nos revincere audebit, non arte verborum, sed eadem forma, qua probationem constituimus de veritate? Sed dum unicuique manifestatur veritas nostra, interim incredulitas dum de bono sectæ hujus obducitur, quod usu jam, & de commercio innotuit, non utique divinum negotium existimat, sed magis philosophiæ genus. eadem, inquit, & philosophi monent, & profitentur, innocentiam, justitiam, patientiam, sobrietatem, pudicitiam. Cur ergo quibus comparamur de disciplina, proinde illis non adæquamur ad licentiam, impunita-

nitatémque diſciplinæ? vel cur & illi, ut pares noſtri, non urgentur ad officia, quæ nos non obeuntes periclitamur? Quis enim philoſophum ſacrificare, aut dejerare, aut lucernas meridie vanas proferre compellit? Quinimmo & Deos veſtros palam deſtruunt, & ſuperſtitiones veſtras commentariis quoque accuſant, laudantibus vobis. Plerique etiam in principes latrant ſuſtinentibus vobis, & facilius ſtatuis, & ſalariis remunerantur, quam ad beſtias pronuntiantur; ſed merito. Philoſophi enim, non Chriſtiani cognominantur. Nomen hoc Philoſophorum dæmonia non fugat. quidni? cum ſecundum Deos Philoſophi dæmonas deputent. Socratis vox eſt, ſi dæmonium permittat. Idem & cum aliquid de veritate ſapiebat Deos negans, Æſculapio tamen gallinaceum proſecari jam in fine jubebat, credo ob honorem patris ejus, quia Socratem Apollo ſapientiſſimum omnium cecinit. O Apollinem inconſideratum! Sapientiæ teſtimonium reddidit ei viro, qui negabat Deos eſſe. In quantum odio flagrat veritas, in tantum qui eam ex fide præſtat, offendit. Qui autem adulterat, & affectat, hoc maximè nomine gratiam pangit apud inſectatores veritatis,

ritatis, qua illusores, & corruptores. Mimice Philosophi affectant veritatem, & affectando corrumpunt, ut qui gloriam captant. Christiani eam necessario appetunt, & integre præstant, ut qui saluti suæ curant, adeo neque de conscientia, neque de disciplina, ut putatis, æquamur. Quid enim Thales ille princeps Physicorum sciscitanti Crœso de divinitate certum renuntiavit, commeatus deliberandi sæpe frustratus? Deum quilibet opifex Christianus & invenit, & ostendit. Et exinde totum, quod adeo quæritur, re quoque assignat: licet Plato affirmet factitatorem universitatis, neque inveniri facilem, & inventum enarrari in omnes difficilem. Cæterum si de pudicitia provocemus, lego partem sententiæ Atticæ in Socratem corruptorem adolescentium pronuntiatam. Sexum nec fœmineum mutat Christianus. novi & Phrynen meretricem Diogenis supra recubantis ardorem subantem. Audio & quendam Speusippum de Platonis schola in adulterio periisse. Christianus uxori suæ soli masculus nascitur. Democritus excæcando semetipsum, quod mulieres sine concupiscentia aspicere non posset, & doleret, si non esset potitus, incontinentiam emendatione

datione profitetur. At Christianus salvis oculis fœminam videt. animo adversus libidinem cæcus est. Si de probitate defendam, ecce lutulentis pedibus Diogenes superbos Platonis toros alia superbia deculcat. Christianus nec in pauperem superbit. Si de modestia certem; ecce Pythagoras apud Thurios, Xenon apud Prienenses tyrannidem affectant, Christianus vero nec ædilitatem. Si de æquanimitate congrediar, Lycurgus ἀποκαρτέρησιν optavit, quod leges ejus Lacones emendassent, Christianus etiam damnatus gratias agit. Si de fide comparem, Anaxagoras depositum hostibus denegavit; Christianus etiam extra fidelis vocatur. Si de simplicitate consistam, Aristoteles familiarem suum Hermiam turpiter loco excedere fecit; Christianus nec inimicum suum lædit. Idem Aristoteles tam turpiter Alexandro regendo potius adulatur, quàm Plato à Dionysio ventris gratia venditatur. Aristippus in purpura sub magna gravitatis superficie nepotatur, & Hippias, dum civitati insidias disponit, occiditur. Hoc pro suis omni atrocitate dissipatis, nemo unquam tentavit Christianus. Sed dicet aliquis, etiam de nostris excedere quosdam à regula disciplinæ.

 ciplinæ.

ciplinæ. Desinunt tum Christiani haberi penes nos. Philosophi vero illi cum talibus factis in nomine, & in honore sapientiæ perseverant. Quid adeo simile Phiosophus, & Christianus? Græciæ discipulus, & cœli? famæ negotiator, & vitæ? verborum, & factorum operator, & rerum ædificator, & destructor? amicus, & inimicus erroris, veritatis interpolator, & integrator, & expressor, & furator ejus & custos?

CAP. XLVII.

Quòd omnes potaverint de Divino sacræ Literaturæ fonte.

ANtiquior omnibus veritas (ni fallor) & hoc mihi proficit antiquitas perstructa divinæ literaturæ, quo facile credam thesaurum eam fuisse posteriori cuique sapientiæ. Et si non onus jam voluminis temperarem, etiam excurrerem in hanc quoque probationem. Quis poëtarum, quis sophistarum, qui non omnino de Prophetarum fonte potaverit? Inde igitur philosophi sitim ingenii sui rigaverunt, ut quæ de nostris habent, ea nos comparent illis. Inde (opinor) & à quibusdam quoque ejecta philosophia, à Thebanis dico,

co, à Spartiatis, & Argivis, dum ad noſtra conantur, & homines gloriæ (ut diximus) & eloquentiæ ſolius libidinoſi, ſi quid in ſanctis ſcripturis offenderunt, digeſtis, pro inſtituto curioſitatis ad propria verterunt, neque ſatis credentes divina eſſe quo minus interpolarent, neque ſatis intelligentes, ut adhuc tunc ſubnubila, etiam ipſis Judæis obumbrata, quorum propria videbantur. Nam & ſi qua ſimplicitas erit veritatis, eò magis ſcrupuloſitas humana fidem aſpernata mutabat, per quod incertum miſcuerunt etiam quod invenerant certum. Inventum enim ſolummodo Deum, non ut invenerant, diſputaverunt, ut & de qualitate, & de natura ejus, & de ſede diſceptent. Alii incorporalem aſſeverant, alii corporalem, ut tam Platonici quàm Stoici, alii ex atomis, alii ex numeris, ſicut Epicurus, & Pythagoras, alii ex igne, qualiter Heraclito viſum eſt. Et Platonici quidem curantem rerum; contra Epicurei otioſum, & inexercitum, & ut ita dixerim, neminem humanis rebus; poſitum vero extra mundum Stoici, qui figuli modo extrinſecus torqueat molem hanc; intrà mundum Platonici, qui gubernatoris exemplo intra illud maneat, quod regat. Sic &

de ipso mundo natus, innatúsve sit, decessurus mansurúsve sit variant, sic & de animæ statu, quam alii divinam & æternam, alii dissolubilem contendunt, ut quis sensit, ita & intulit, aut reformavit. Nec mirum si vetus instrumentum ingenia philosophorum interverterunt. Ex horum semine & nostram hanc novitiolam paraturam viri quidam suis opinionibus ad philosophicas sententias adulteraverunt, & de una via obliquos multos tramites, & inexplicabiles sciderunt. Quod ideo suggesserim, ne cui nota varietas sectæ hujus in hoc quoque nos philosophis adæquare videatur, & ex varietatè defensionum judicet veritatem, expedite autem præscribimus adulteris nostris illam esse regulam veritatis, quæ veniat à Christo, transmissa per comites ipsius, quibus aliquanto posteriores diversi isti commentatores probabuntur. Omnia adversus veritatem de ipsa veritate constructa sunt operantibus æmulationem istam spiritibus erroris. Ab his adulteria hujusmodi salutaris disciplinæ suborta, ab his quædam etiam fabulæ immissæ, quæ de similitudine fidem infirmarent veritatis, vel etiam, si possent, evincerent, ut quis ideo non putet Christianis credendum,

quia

quia nec poetis, & philoſophis, vel ideo magis poetis, & philoſophis exiſtimet credendum, quia non Chriſtianis. Itaque & ridemur Deum prædicantes judicaturum. Sic enim & poetæ, & philoſophi tribunal apud inferos ponunt. Si gehennam comminemur, quæ eſt ignis arcani ſubterraneus ad pœnam theſaurus, proinde decachinnamur. Sic enim & Pyriphlegethon apud mortuos amnis eſt; & ſi paradiſum nominemus locum divinæ æmoenitatis recipiendis ſanctorum ſpiritibus deſtinatum, maceria quadam igneæ illius zonæ à notitia orbis communis ſegregatum, Elyſii campi fidem occuparunt. Unde hæc oro vos, philoſophis, aut poetis tam conſimilia? non niſi de noſtris ſacramentis. Si de noſtris ſacramentis, ut de prioribus? Ergo fideliora ſunt noſtra magiſque credenda, quorum imagines quoque fidem inveniunt. Si de ſuis ſenſibus, ergo jam ſacramenta noſtra imagines poſteriorum habebuntur, quod rerum forma non ſuſtinet. nunquam enim corpus umbra, aut veritatem imago præcedit.

CAP. XLVIII.

De resurrectione Corporum.

AGE jam siquis philosophus affirmet, ut ait Laberius, de sententia Pythagoræ, hominem fieri ex mulo, colubrum ex muliere, & in eam opinionem omnia argumenta eloquii virtute detorserit, nonne & sensum movebit, & fidem infiget etiam ab animalibus abstinendi? Propterea persuasum quis habeat, ne forte bubulam de aliquo proavo suo opsonet. At enim Christianus, si de homine hominem, ipsumque de Caio Caium reducem repromittat, lapidibus magis, nec saltem cædibus à populo exigetur? si quæcunque ratio præest animarum humanarum reciprocandarum in corpora, cur non in eandem substantiam redeant, cum hoc sit restitui, id esse quod fuerat? Jam non ipsæ sunt, quæ fuerant, quia non potuerunt esse quod non erant, nisi desinant esse quod fuerant. Multis etiam locis ex otio opus erit, si velimus ad hanc partem lascivire. Quis inquam bestiam reformari vidit? sed de nostra magis defensione, qui proponimus multo utique dignius credi hominem ex homine

mine rediturum, quemlibet pro quolibet, dum eadem qualitas animæ in eandem reſtauretur conditionem, & ſi non effigiem, certe quia ratio reſtitutionis deſtinatio judicii eſt, neceſſario idem ipſe, qui fuerat, exhibebitur, ut boni, ſeu contrarii meriti judicium, à Deo referat. Ideoque repræſentabuntur, & corpora, quia neque pati quicquam poteſt anima ſola ſine materia ſtabili, id eſt carne; Et quod omnino de judicio Dei pati debent animæ, non ſine carne meruerunt, intra quam omnia egerunt. Sed quomodo, inquis. diſſoluta materia exhiberi poteſt? Conſidera temetipſum ô homo, & fidem rei invenies. Recogita quid fueris antequam eſſes, utique nihil, meminiſſes enim, ſiquid fuiſſes. Qui ergo nihil fueras, prius quàm eſſes, idem nihil factus cum eſſe deſieris, cur non poſſes eſſe rurſus de nihilo ejuſdem ipſius auctoris voluntate, qui te voluit eſſe ex nihilo? Quid novi tibi eveniet? qui non eras, factus es; cum iterum non eris, fies. Redde rationem, ſi potes, qua factus es, & tunc require qua fies. Et tamen facilius utique fies, quod fuiſti aliquando, quia æque non difficile factus es, quod nunquam fuiſti aliquando. Dubitabitur, credo, de Dei

viribus, qui tantum corpus hoc mundi de eo, quod non fuerat, non minus quàm de morte vacationis, & inanitatis, imposuit animatum spiritu omnium animarum animatore, signatum & ipsum humanæ resurrectionis exemplum in testimonium nobis. Lux quotidie interfecta resplendet, & tenebræ pari vice decedendo succedunt, sidera defuncta vivescunt, tempora ubi finiuntur, incipiunt, fructus consummantur, & redeunt, certe semina non nisi corrupta, & dissoluta foecundius surgunt, omnia pereundo servantur, omnia de interitu reformantur. Tu homo tantum nomen, si intelligas te, vel de titulo Pythiæ discens Dominus omnium morientium, & resurgentium, ad hoc morieris, ut pereas ubicunque resolutus fueris, quæcunque te materia destruxerit, hauserit, aboleverit, in nihilum prodegerit, reddet te. ejus est nihilum ipsum, cujus & totum. Ergo, inquitis, semper moriendum erit, & semper resurgendum. Si ita rerum Dominus destinasset, ingratis experireris conditionis tuæ legem. At nunc non aliter destinavit, quàm prædicavit, quæ ratio universitatem ex diversitate composuit, ut omnia æmulis substantiis sub unitate constarent ex vacuo,

cuo, & ſolido, ex animali, & inanimali, ex comprehenſibili, & incomprehenſibili, ex luce, & tenebris, ex ipſa vita, & morte, eadem ævum quoque ita deſtinata ac diſtincta conditione conſeruit, ut prima hæc pars ab exordio rerum quam incolimus, temporali ætate ad finem defluat: ſequens vero, quam expectamus, in infinitam æternitatem propagetur. Cum ergo finis, & limes medius, qui interhiat, affuerit, ut etiam mundi ipſius ſpecies transferatur æque temporalis, quæ illi diſpoſitioni æternitatis aulæi vice oppanſa eſt, tunc reſtituetur omne humanum genus ad expungendum, quod in iſto ævo boni, ſeu mali meruit, & exinde in immenſam æternitatis perpetuitatem. Ideoque nec mors jam, nec rurſus ac rurſus reſurrectio, ſed erimus iidem, qui nunc, nec alii pòſt: Dei quidem cultores apud Deum ſemper, ſuperinduti ſubſtantia propria æternitatis. Profani vero, & qui non integri apud Deum, in pœna æque jugis ignis, habentes ex ipſa natura ejus divinam ſcilicet ſubminiſtrationem incorruptibilitatis. Noverunt & Philoſophi diverſitatem arcani,& publici ignis. Ita longe alius eſt qui uſui humano, alius, qui judicio Dei apparet,

ſive de cœlo fulmina ſtringens, ſive de terra per vertices montium eructans, non enim aſſumit, quod exurit, ſed dum erogat, reparat. Adeo manent montes ſemper ardentes, & qui de cœlo tangitur ſalvus eſt, ut nullo jam igni decinereſcat. Et hoc erit teſtimonium ignis æterni. Hoc exemplum jugis judicii pœnam nutrientis. Montes uruntur, & durant. Quid nocentes, & Dei hoſtes?

CAP. XLIX.

Quòd in Chriſtianis præſumptiones vocantur, quæ in philoſophis & poetis ſummæ ſcientiæ.

HÆC ſunt, quæ in nobis ſolis præſumptiones vocantur, in philoſophis & poëtis ſummæ ſcientiæ, & inſignia ingenia. Illi prudentes, nos inepti. Illi honorandi, nos irridendi. immo eo amplius & puniendi. Falſa nunc ſint, quæ tuemur, & merito præſumptiones, attamen neceſſaria; inepta, attamen utilia. Siquidem meliores fieri coguntur, qui eis credunt metu æterni ſupplicii, & ſpe æterni refrigerii. Itaque non expedit falſa dici, nec inepta haberi, quæ expedit vera præſumi. Nullo titulo

titulo damnari licet quæ prosunt omnino. In vobis itaque præsumptio est hæc ipsa, quæ damnat utilia. Proinde nec inepta esse possunt. certe & si falsa, & inepta, nulli tamen noxia, nam & multis aliis similia, quibus nullas pœnas irrogatis, vanis, & fabulosis, inaccusatis, & impunitis, ut innoxiis. Sed in ejusmodi error si utique irrisioni judicandum est, non gladiis, & ignibus, & crucibus, & bestiis, de qua iniquitate sævitiæ non modo cæcum hoc vulgus exultat, & insultat, sed & quidam vestrum quibus favor vulgi de iniquitate captatur, gloriantur, quasi non totum, quod in nos potestis, nostrum sit arbitrium. Certe, si velim Christianus sum, tunc ergo me damnabis, si damnari velim. Cum vero quod in me potes, nisi velim, non potes, jam meæ voluntatis est, quod potes, non tuæ potestatis. Proinde & vulgus vane de nostra vexatione gaudet. Proinde enim nostrum est gaudium, quod sibi vindicant, qui malumus damnari, quam à Deo excidere. Contra illi, qui nos oderunt, dolere non gaudere debebant consecutis nobis quod elegimus.

CAP. L.

De victoria Christianorum in suppliciis.

ERgo, inquitis, cur querimini, quod vos insequamur, si pati vultis, cum diligere debeatis, per quos patimini? quod vultis, plane volumus pati; verum eo more, quo & bellum miles. Nemo quippe libens patitur, cum & trepidare, & periclitari sit necesse, tamen & præliatur omnibus viribus, & vincens in prælio gaudet, qui de prælio querebatur, quia & gloriam consequitur, & prædam. Prælium est nobis, quod provocamur ad tribunalia, ut illic sub discrimine capitis pro veritate certemus. Victoria est autem pro quo certaveris, obtinere. Ea victoria habet & gloriam placendi Deo, & prædam vivendi in æternum. Sed obducimur certe, cum obtinuimus, ergo vicimus, cum occidimur, denique evadimus, cum obducimur. Licet nunc sarmenticios, & semaxios appelletis, quia ad stipitem dimidii axis revincti sarmentorum ambitu exurimur. Hic est habitus victoriæ nostræ. Hæc palmata vestis. Tali curru triumphamus. Merito itaque victis non placemus.

placemus. Propterea enim desperati, & perditi existimamur. Sed hæc desperatio, & perditio penè vos in causa gloriæ, & famæ vexillum virtutis extollunt. Mutius dextram suam libens in ara reliquit. O sublimitas animi! Empedocles totum sese Catanensium Ætnæis incendiis donavit. O vigor mentis! Aliqua Carthaginis conditrix rogo se secundum matrimonium dedet. O præconium castitatis! Regulus ne unus pro multis hostibus viveret, toto corpore cruces patitur. O virum fortem, & in captivitate victorem! Anaxarchus cum in exitium Ptisanæ pilo contunderetur; tunde, tunde, aiebat, Anaxarchi follem, Anaxarchum enim non tundis. O philosophi magnanimitatem, qui tali de suo exitu etiam jocabatur! Omitto, qui cum gladio proprio, alióve genere mortis mitiore de laude pepigerunt. Ecce enim & tormentorum certamina coronantur à vobis. Attica meretrix carnifice jam fatigato, postremo linguam suam commestam in faciem tyranni sævientis expuit, ut expueret & vocem, ne conjuratos confiteri posset, si etiam victa voluisset. Zeno Eleates consultus à Dionysio, quidnam Philosophia præstaret, cum respondisset con-

temptum

temptum mortis, impassibilibus flagellis tyranni objectus, sententiam suam ad mortem usque signabat. Certe Laconum flagella sub oculis etiam hortantium propinquorum acerbata tantum honorem tolerantiæ domui conferunt, quantum sanguinis fuderint. O gloriam licitam, quia humanam, cui nec præsumptio perdita, nec persuasio desperata reputatur in contemptu mortis, & atrocitatis omnimodæ, cui tantum pro patria, pro imperio, pro amicitia pati permissum est, quantum pro Deo non licet! Et tamen illis omnibus & statuas defunditis, & imagines inscribitis, & titulos inciditis in æternitatem: quantum de monimentis potestis scilicet præstatis & ipsis quodammodo mortuis resurrectionem. Hanc qui veram à Deo sperat, si pro Deo patiatur, insanus est. Sed hoc agite boni præsides, meliores multo apud populum, si illis Christianos immolaveritis. Cruciate, torquete, damnate, atterite nos. Probatio est enim innocentiæ nostræ iniquitas vestra. Ideo nos hæc pati Deus patitur. Nam & proxime ad lenonem damnando Christianam, potius quam ad leonem, confessi estis labem pudicitiæ apud nos atrociorem omni poena, & omni morte reputari.

tari. nec quicquam tamen proficit exquisitior quæque crudelitas vestra, illecebra est magis sectæ. Plures efficimur, quoties metimur à vobis. semen est sanguis Christianorum. Multi apud vos ad tolerantiam doloris, & mortis hortantur, ut Cicero in Tusculanis, ut Seneca in Fortuitis, ut Diogenes, ut Pyrrhon, ut Callinicus. Nec tamen tantos inveniunt verba discipulos, quantos Christiani factis docendo. Illa ipsa obstinatio, quam exprobratis, magistra est. Quis enim non contemplatione ejus concutitur ad requirendum quid intus in re sit? Quis non ubi requisivit, accedit? ubi accessit, pati exoptat? ut Dei gratiam redimat, ut omnem veniam ab eo compensatione sanguinis sui expediat? omnia enim huic operi delicta donantur. Inde est, quod ibidem sententiis vestris gratias agimus, ut est æmulatio divinæ rei, & humanæ, cum damnamur à vobis, à Deo absolvimur.

FINIS.